

შინაარსი

	88.
1. ოქტომბრის რევოლ. მესვეურნი აშხ. მ. ცხაკაი. ფ. ჰახარაძე	2
2. 25 ოქტომბერი, — მარიამ ორახელაშვილისა . . .	3
3. წითელ ოქტომბერს, — ლექსი სანდრო ფულისა . .	7
4. წითელი ოქტომბერს, — მუსიკა შ. თაქთაქიშვილის.	8
5. ოქტომბერს ყვავილები, — ლექსი სეზ. ერთაწმინდელის	10
6. ოქტომბრის რევოლიუციის უკანასკნელი დღეები . .	12
7. პროლეტარული მგოსანი აკოფ აკოფიანი სურ. . .	16
8. პროლეტარული მგოსანი აკოფ აკოფიანი, — ა. რ. შაკის	17
9. მკვდლის სიმღერა, — ლექსი აკოფ აკოფიანისა . .	26
10. დაიხოცენ არ დაღუპულან, — ლექსი აკოფ აკოფიანისა	27
11. 26 კომუნარი, სურ	29
12. 26 კომუნარი, — X-სა	30
13. 26 კომუნარი, — ლექსი სეზმან ერთაწმინდელის . . .	34
14. მკვდრები მოკითხვას ვითვლიან, — არაზიისა ლ. კარაპეტიანის	35
15. პარიზის კომუნა, — დ. კასრაძისა	37
16. ნატახტარის საიდუმლო, — შემდგევი, ლ. ქიაჩელი. . .	48
17. ვასართობი: რებუსი და ახსნა.	63

საქმასწავლებლო

ნახატებიანი

იზარდუ, მანუ ჯუჯილთ,
ღაპურდი, გასდი ყანათ!

ი. დ.

სექტემბერი და ოქტომბერი. 1923 წ.

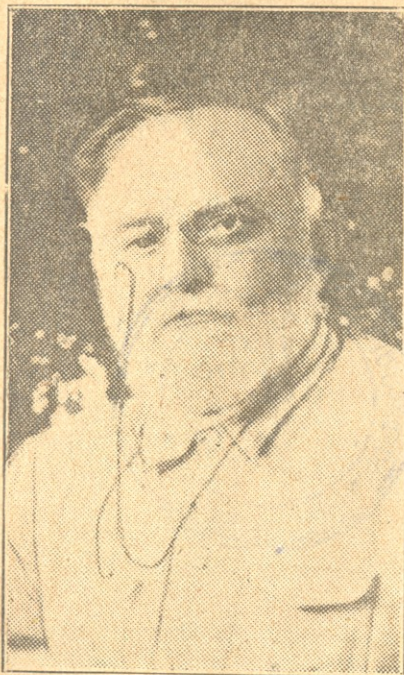
წელიწადი ამოცდათოთხმეტე.

ტფილისი.

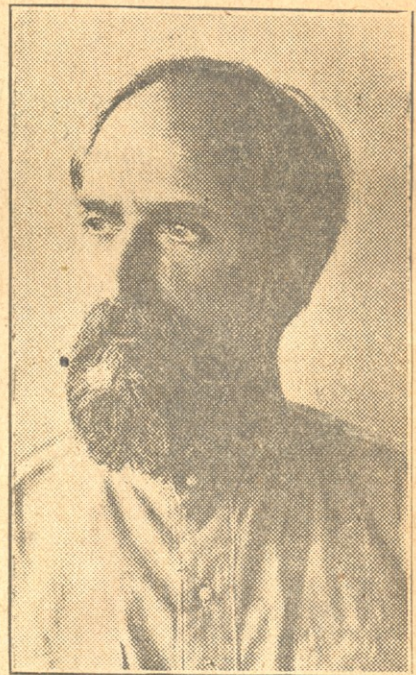
პოლიგრ. განყოფ. მე-3 სტამბა, კალოუბნის ქ. № 5.
№ 1896 მთავსამლიტგამ № 693

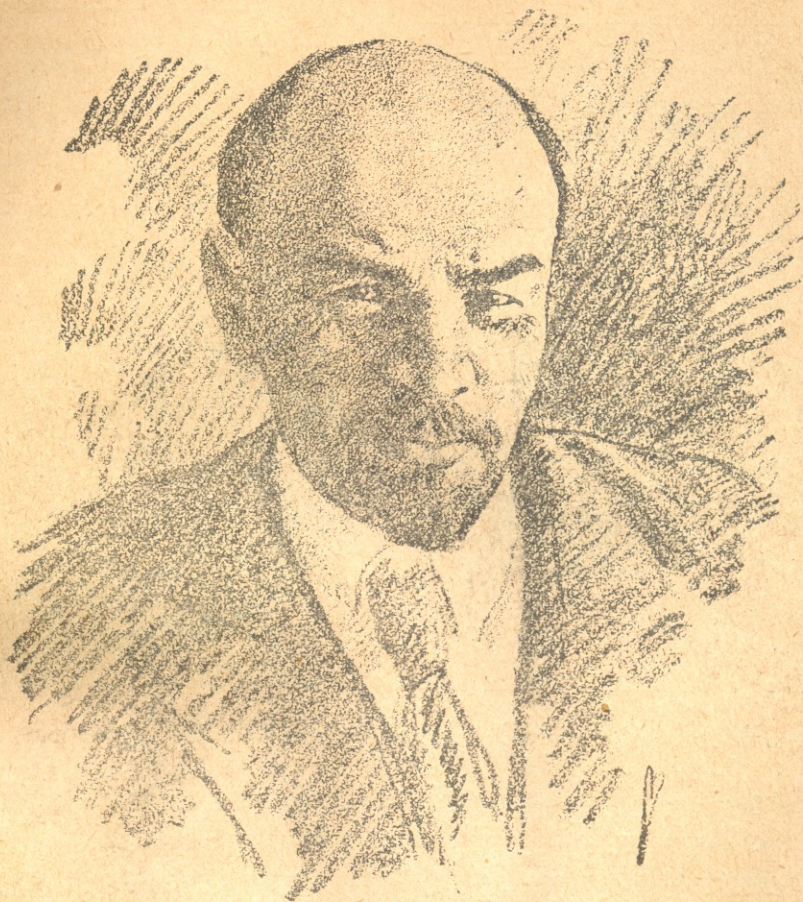
ოქტომბრის რევოლუციის მესვეურნი

ამხ. მიხა ცხაკია

ამხ. ფ. მახარაძე.

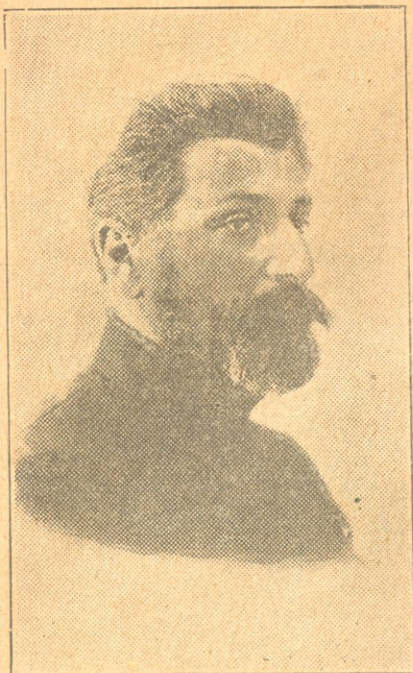

ახს. ვლ. ლენინი.

25 ოქტომბერი.

25 ოქტომბერს (7 ნოემბერს ახალი სტილით) საბჭოთა რესპუბლიკების ფედერატიული კავშირის ყველა მშრომელი, კერძოდ საქართველო, დღესასწაულობს ოქტომბრის რევოლუციის თავის დღესასწაულს.

დღესასწაული უწინაც ბევრი იყო. იყო სხვადასხვა სახის და სხვადასხვანაირადაც დღესასწაულობდნენ მათ. ბევრი მათგანი იყო სარწმუნოებრივი, საეკლესიო ხასიათის, რომელიმე სრულიად უცნობ „მთავარ მოწამისა“ ან „წმინდანის“ ცხოვ-

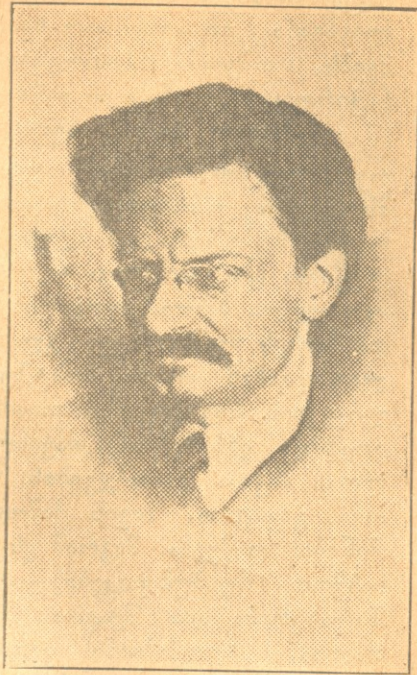
ამხ. მ. ორახელაშვილი.

ამხ. შ. ელიავა.

რებასთან დაკავშირებული, ან ეგრედ წოდებული სამეფო
 დღესასწაულები: მეფის დაბადების, სახელწოდების, სი-
 კვდილის, ქორწინების, ტახტზე ასვლის, ან მეფის გვარის
 პირთა „სასწაულით“ გადარჩენისა. ყველა ეს დღესასწაული
 იყო უაზრო, გაუგებარი, იინი ვერ აფრთოვანებდენ მუშებს,
 არ აკავშირებდენ ერთი იდეით, პირიქით სთესდენ მათ შო-
 რის მტრობას, მძულვარებას, ბოროტებას, სთიშავდენ მათ.
 დღესასწაულობდა სხვადასხვა ხალხი სხვადასხვა დროს სხვა-
 დასხვა „ღმერთს“ ზეციურსა და მიწიერს... ამ დღეს ჯილ-
 დო ეძლეოდათ მინისტრებს, გუბერნატორებს და სხვა მოხე-
 ლეებს. ამ დღეს მეფე თავისი ბურჟუაზიით ილხენდა და ზეი-
 მობდა, მუშები და გლეხები კი მათრახს ქვეშ მუშაობდენ,
 ან სამიკიტნოში თავის უკანასკნელ ლუკმა პურს ლოთო-
 ბაში აგებდენ. გარდა ამ დღესასწაულებისა, რომელნიც არა-
 ფერსაც არ სძენენ არც ჭკუას, არც გონებას, მუშებმა დიდი

ამხ ს. ორჯონიკიძე.

ამხ. ტროცკი.

ხნიდან იციან თავისი პროლეტარული დღესასწაულები: დღესასწაულები სოლიდარობისა, პროტესტისა, ბრძოლისა, გამარჯვებათა და მოგონებათა. ამ დღესასწაულებს ისინი სხვა რიგად იხდიდენ. ეს დღესასწაულები აერთებდენ მთელი ქვეყნის მშრომელთ ერთ დიდ მძლავრ კოლექტივად, რომელსაც აცოცხლდება ერთი დიდი სურვილი და რუმენა მჩაგვრე ოთა დამარცხებისა. თავის დღესასწაულებს ისინი იხდიდენ და ახლაც იხდიან, სადაც ჯერ კიდევ არაა საბჭოთა ხელისუფლება, ფარულად, პოლიციისა და ჟანდარმერიისაგან დამალვით, მათი მოტყუებით, ე. ი. არღვევად, ან ორგანიზაციულად, დემონსტრაციულად, აშკარად ქუჩაში გამოსვლით — განადგურებისა, კემა-ტყების, დატყვევების, გადასახლებისა და დახვრეტის მოლოდინში. საბჭოთა რესპუბლიკების მხოლოდ მუშათა და გლეხთა ხელისუფლებამ ბურჟუაზიაზე გამარჯვების პირველი დღიდანვე დაადგინა სავალდებულოდ იმ დღეების უქმობა, რა დღესაც ყველა მშრომელი იგონებენ იმ შემთხვევისა და საქმეთ, რაც თვითონ ხალხმა, თვითონ მუშებმა და გლეხებმა მოიმოქმედეს თავისი საკუთარი სიკეთისა და კეთილდღეობისათვის. ამ

დღეებში ხალხი რომელსავე წმინდანს კი აღარ იგონებს, რომლისაგანაც ის არავითარ ხეირს არ მოეღოს, არამედ იმ საქმეებს, რომელნიც სასარგებლო იყო მშრომელებისათვის და საქიროც, რადგანაც ის ასწავლიდა მათ ბრძოლასა და ძლევას.

პირველი ჩვენი ასეთი დღესასწაული არის ოქტომბრის რევოლიუციის დღე. ამ დღეს, 1917 წელს, გამანადგურებელ მსოფლიო ომის წყალობით დამშეულმა და დატანჯულმა რუსეთის მუშებმა და გლეხებმა დაამხეს ბატონებისა, მემამულეებისა და კაპიტალისტების ხელისუფლება და ჩამოართვეს მათ ყველა მშრომელთათვის მიწა და მთელი სიმდიდრე და დაამყარეს მუშათა და გლეხთა ხელისუფლება. ისინი ფხიზლად დგანან თავის პოსტზე და ერთგულად იცავენ რევოლიუციის მონაპოვართ თავის ქვეყანაში და სხვა დაჩაგრულ ერებსაც ეხმარებიან თავისუფლებისათვის ბრძოლაში. მხოლოდ ასეთი გამარჯვების წყალობით შესაძლებელი გახდა ომის გათავება, ზავის ჩამოგდება და ახალი სახელმწიფოს შენების დაწყება. მაგრამ ეს დღე დღესასწაულია არა მარტო საბჭოთა რესპუბლიკების—ოქტომბრის რევოლიუციამ გარს შემოიკრიბა და შეაერთა მთელი ქვეყნის მშრომელნი. მართალია, ხუთქიმიანი ვარსკვლავი ჯერ კიდევ კაშკაშად ანათებს მთელი ქვეყნის მხოლოდ ერთ მეექვსედს, მაგრამ ის ანათებს მთელი ქვეყნის დაჩაგრულთათვის, მოუწოდებს მათ დიადი ბრძოლისაკენ. ამისი მაგალითია გერმანიის მუშები, რომელნიც უკანასკნელ გადამწყვეტ ომს აწარმოებენ თავის და მთელი ქვეყნის ბურჟუაზიის წინააღმდეგ.

ოქტომბრის რევოლიუციასა და მის გამარჯვებაში დიდ მონაწილეობას იღებდა მუშათა და გლეხთა ახლოგანდობა და ფრიად დიდი საქმიანობისა და გმირობის გამოჩენა დასჭირდება მას დიდი ოქტომბრის საქმის დასაგვირგვინებლად.

ყმაწვილებო, თქვენი დანიშნულებაა შევსება და გამაგრება წინ მიმავალთა რიგების, ამისათვის თქვენ ნათელი წარმოდგენა უნდა გქონდესთ, უნდა შეიყვაროთ, ღრმად უნდა შეისწავლოთ და შეიგნოთ ეს დღე და მისი მნიშვნელობა, ვაფაციცებთ უნდა ემზადებოდეთ, რომ დროზე ჩამოართვათ ბრძოლაში დაღალულს თქვენს უფროსებს მთელი ქვეყნის რევოლიუციის მებრძოლი წითელი ალაში და შეუდრეკელად მიიტანოთ ის შრომის კაპიტალზე საპოლოოდ გამარჯვებამდე.

მარიამ ორახელაშვილი.

წითელ ოქტომბერს.

ღღეს

ოქტომბერს
ვღღესასწაფლობთ,
წითელ ოქტომბერს.

ღღეს

წარსულ ბედს
აღარ ვნადგლობთ,
მტერს არ ვუხრით ქედს.

ღღეს

ჩვენს ბავშვებს—
ახლოგაზრდებს—
ვუჩვენებთ სწორ გზებს.

ღღეს

ჩვენს რაშებს
ათამაშებს,
ქროლვა უსხამს ფრთებს.

ღღეს

სიცოცხლეს ვანეტარებთ,
ვუთხზავთ ტრფობის ლექსს.

ღღეს

ძველ მხარეს
ცეცხლს ვუკიდებთ,
მწარეს ვასმევთ მტრებს.

სანდრო ეული.

წითელი ოქტობერი.

Allegro, maestoso. საყმაწვილო მიძინი

სიტყ. ს. ეულისა
მუს. შ. თაყაიშვილისა.

ბუხდი.

ფორტეპიანო.

დღეს, რე-გობიერს დღესს წა-უ-ღობო, წი-თელ რე-გობ-

- ბერს, დღეს წაბ-სულ ბერს ა-ღარ ვნა-ღლობო,

მტერს აბ უ-ხრიო ქედს დღეს ჩვენს ბავ-შებს ა-ხალგაზრ-დებს

უ-ჩვე-ნიით ხე-რე-გ-ნებს, დღეს ჩვენს რა-რებს სა-თა-მა-ძის ქრო-ლა-უს-ხა-მს-ღ-რთებს.

a tempo
დღეს სი-ცოცხლე-ვა-ზე - რა-რებო-უ-თ-ს-ზე-ვ-გრ-ფ-ობ-ის-ღ-ე-სს. დღეს

f a tempo

ff un poco tenuto *rit.*
ძე-ლ-მ-ნა-რ-ეს-ც-ე-ს-ლ-ე-უ - კი - დებო, მწა-რ-ეს ვა-ს-მ-ე-ვ-მ-ც-ე-რ-ს.

ff un poco tenuto *rit.*

ოქტომბრის ყვავილები.

კომუნის წითელ ფონზე
ღვინობისთვე ფრთებსა შლის;
და მზის ნეტარ ათონზე
ბავშთა სადღეგრძელოს სცლის!.

ოქტომბრის ყვავილები
აეკინძა ახალ ქნარს,
და შრომისა შვილები
ბრძოლით ჰკაფავენ აქ ნარს!...

მარგალიტის მტევნები
აკიდოთ შვენის რუხზე;
და სინათლის მღევნები
იქარგვის ცის ფიორუხზე! ..

კრთიან ფოლადის სიმნი
აფრენილი ციაგზე,
და ისმის მნათობთ ჰიმნი
ახალ ნაქარვ წიაღზე!..

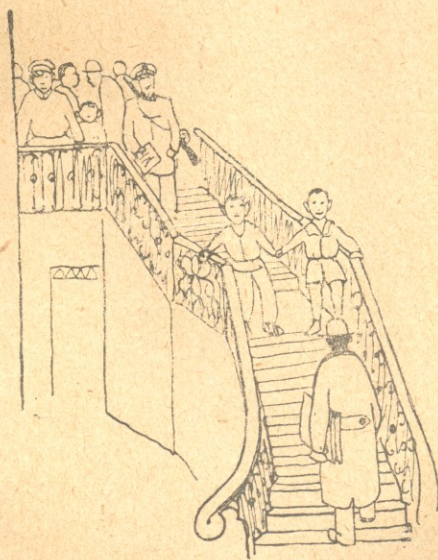
მალლა ავარდნილ აღზე
აინამგლა ზღაპრები;

და ანძების მწვერვალზე
აიშალა აფრები!..

ზედ ლეგენდურ რაინდებს
აუშვიათ რაშები;
და, ო, სიმღერა ინთებს
ქენებას რიჟრაჟებით!..

კომუნის წითელ ფონზე
ღვინობისთვე ფრთებსა შლის;
და მზის ნეტარ ათონზე
ბავშთა საღვებრძელოს სკლის!..

სეზმან ერთაწმინდელი.

აფეთქებულ ნანგრევებზე მოჩანს შრომის სიმბოლო ჩაქუჩ-ნამგალი მნათობი გვირგვინში. ისმის თავისუფლების ჰიმნი და... ხელგადახვეულ მუშასა და გლესს მხარს უმშვენებს წითელი მეზღვაური და ჯარისკაცი.

შემოდგომის ყვავილებში იხატება საგაზაფხულო ხეივანი... ბრძოლის ქნარზე აკინძულ საუკუნეთა აკიდოებს შვენის აფირუხებულ ქათიბი ყაყაჩოსფერ დილებით...

ანაცრებულ ფონზე იწერება უკვდავი რომანი ოქტომბრის კალმით...

დაკოჭრებული ხელები ჰფურცლავენ ახალი მატეიანის კაბადონებს.

III.

ირიქრაჟა...

სისხლისფერ ცას ცვეცხლი ეკიდება.

ავრორა ვარდის თითებით ქვეყანას ჰპარავს შავ-ნაბადს...

ორი პაწია ფეხაკრფით მიიპარება ვიწრო ქუჩაზე.

— შეჩერდით! — წინ გადაეღობა შექალაქავებული მუშა

გუშაგი.

ყმაწვილები შიშმა აიტანა.

— ვისი ხართ? — მოესმათ იგივე ხმა, ალერსით.

პაწიები გასწორდენ.

— ჩვენ და-ძმა ვართ. მამა ბარიკადაზეა. ვერ გავძელით

უიმისოდ. დედა...

ველარ დაათავეს და ცრემლები მოაწვა ლურჯ თვალებს...

— დედა?! რა მოუვიდა?

— იუნკრებმა მოჰკლეს. დედა... დედა...

— მამას რა ჰქვია?

— ანდრია. ძია, გაგვიშვი! აიმ ბარიკადაზე იყო გუშინ-წინ... — და ხელი გაუშვირეს ზარბაზნით დანგრეულ ქარხანასთან ბარიკადაზე.

— ანდრია? ჰქ!.. წადით, შვილებო, მაგრამ... შინ მოვა დღეს. აქ, ვაი თუ... გაცივდებით.

— არა მამასთან გვინდა.

მოჰკურცხლეს ბარიკადებისაკენ.

— საბრალო ბავშვები! — ჩაილაპარაკა ვუშაგმა, რომელმაც იცოდა, რომ ბარეკადაზე პირველად ანდრია. მისი ამხანავი, დაეცა განგმირული.

— მაგრამ, ჯალათებო! ჩვენი ეშაფოტები გავცემენ პასუხს!.. — შეპლრილა ვუშაგმა და საზამთრო სასახლისკენ შეიქნია რკინის მუშტი.

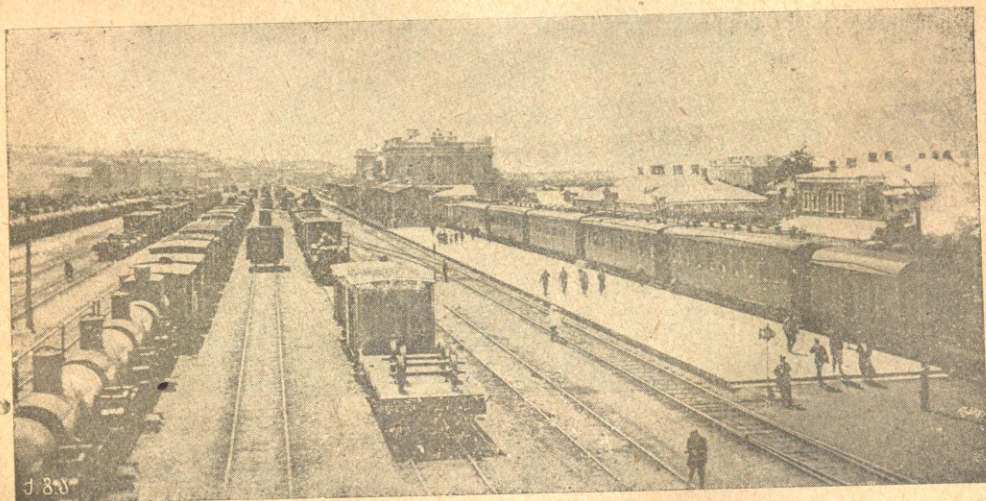
აქა-იქ, კანტი-კუნტად სროლა კვლავ ისმოდა ..

IV.

გაცრეცილ ლოყებიანმა მზემ ლევა-ქალაქს ოქროს თმები მოაბნია და... წითელ კუბოს ეამბორა, რომელთ შთასანთქავად დედამიწა პირს აღებდა...

ორი პაწია ფიცს აძლევდა სამარის პირს მდებარე მშობლებს, რომ იგინი ძველი მსოფლიოს გულზე შურისძიების ისეთ ქიაკოკონას დაანთებენ, რომ თვით ღმერთებიც თავდაყირა ჩამოცვიდნენ...

ს. — ელი.

ქ. 8. ა

პროლეტარული მგოსანი აკოფ აკოფიანი.

აკოფ აკოფიანი ახალგაზრდობაში.

პროლეტარული მკაცრანი

აკოფ აკოფიანი

აკოფ აკოფიანი (პაკობ აშულ-ბობუღიანი) დაიბადა
განჯაში 1866 წ. 17/30 მაისს.

მამა მისი — ცაკან — ყარაბაღის გულისტანის

თალიშის სოფლის მწყენსი იყო და, როგორც
უპატრონო, ობოლი ბავში, დიდ გასაჭირს
განიცდიდა.

მისი საჭმელი ფეტვის [პური იყო, საცმელი კი ცალ-
ტოტიანი შარვალი.

დღეს აღამებდა მთებში, ღამეს ათენებდა ღორებთან ერთად.

მწყემსმა მაცაკამ გადასწყვიტა ამ გაქირვებიდან გამოსვლა და რაიმე ხელობის შესასწავლად განჯაში გაპარვა.

ასეც მოიქცა.

ერთს შევნიერს დღეს გამოიკრა წელზე ფეტვის პური, ღორები საძოვარზე დასტოვა და განჯისაკენ დაეშვა.

განჯაში ის მიებარა ხარაზს. ხარაზის შეგირდი მაცაკა რამდენიმე წლის შემდეგ „ქარგლობას“ ეღირსა და ცოლიც კი შეირთო.

მაცაკას და სანდუხტს (აკოფის დედა) ეყოლათ ოთხი შვილი, რომელნიც მალე დაეხცათ.

მეხუთე შვილი აკოფი იყო.

დედის ერთა და „აზიზი“ აკოფა მთელი ხუთი წლის განმავლობაში არ ჩამოშორებია არც დედის ძუძუს და არც აკვანს, ვიდრე მის მშობლებს მეექვსე შვილი არ ეყოლათ, რომელმაც ჩვენს აკოფს ჩამოართვა აკვანიცა და დედისერთობის სახელიც.

აკვანდაკარგულმა აკოფამ მთელი თავისი სიყვარული ქალაღზე და „წიგნის კითხვაზე“ გადაიტანა.

აგროვებდა ქალაღებს ქუჩებში და „ზა-ზა-მას“ ტიტინობდა, ვითომდა კითხულობდა.

ხშირად აკოფს შეხვდებოდი თაკის წიგნს ჩახუტებულს ამა თუ იმ კუთხეში მიძინებულს.

7 წლის აკოფა მიბარეს ერთი დედაკაცის, სახელიდ წოვი აზას, „სკოლაში“*), სადაც მან წერა კითხვაზე მეტად წყლის ზიდვა შეისწავლა.

ეს სკოლა მოთავსებული იყო დიდ ფარდულში, რომელსაც აედლები ჩამონგრეული ჰქონდა და აქა-იქ ფიცრებდაკერებული. ორმოცდაათამდე ბავში იჯდა აქ ფეხმოკეცილი, თავის სახლიდან მოტანილ ქილობებზე. დარბაზის თავში ბრძანდებოდა წოვი აზა შინდის წკეპლით ხელში. როგორც ყარაბაღელ დედაკაცს, მას პირი ახვეული ჰქონდა.

*) ამ ტიპის სკოლებს სომხები „ტერ-თოდიკონ ღბროცს“ ეძახიან.

თითოეული ბავში კითხულობდა თავის გაკვეთილს ხმაძაღლა. თუ ვინმე ხმას ძალიან აიმაღლებდა, წოვი აზა მას ზურგში თავის წკებლას დაუმიზნებდა. გაწვრთნილი წკებლა მიზანს არაოდეს არ ასცილდებოდა. ქარი თუ ამოიჭრებოდა, ხანდახან ფიცარს მოგლეჯდა და ბავშვებს თავში დაუშვებდა. ზამთარში სიცვივს ასე ებრძოდენ: თითოეულ მოწაფეს თავის წინ ამოთხრილი ჰქონდა პატარა ორმო. ამ ორმოში ჰყრიდენ შინიდან მოტანილ შემას ან ნახშირს, ცეცხლს აჩაღებდენ და ზედ თბებოდენ.

წოვი აზას წკებლას რომ ბავშვებისთვის თვალი არ ამოცხარა, მოწაფეები ისხდენ „მასწავლებლისკენ“ ზურგშექცევით.

კვამლი, ხმაურობა, წოვი აზას წკებლა და „მამაო ჩვენო“ ამშვენებდენ ამ „სკოლას“.

ორ წელიწადს „დაამთავრა“ აკოფმა ეს „სკოლა“. შემდეგ ის გადიყვანეს განჯის საეკლესიო სკოლაში, სადაც „ახალი მეთოდით“ ასწავლიდენ „გეომეტრიას“ და „ალილოუიას“.

მალე აკოფა აქედან გამოიპარა და აღარ მოისურვა იმ სკოლაში დაბრუნება, სადაც ეკლესიის ბაღში იების მოწყვეტისთვის სკოლის გამგისაგან ორი მძიმე სილა მიიღო.

ამ სკოლაში გეომეტრიული „პურკი“ და „ქვადრატისკის“ გარდა აკოფამ შეისწავლა „მკრტიწ ვარჯაპეტისაგან (მასწავლებელი) „ღმერთი-თავისუფლება“*), რევოლიუციონური სიმღერა.

სკოლიდან გაქცეულ აკოფისთვის მამას სურდა თავის ხელობა, ხარაზობა, ესწავლებია, რომ ან „კუბეწი“ და ან „ტერტერა“ გამოსულიყო და თავიდან ხელმწიფის ხარჯები აეშორებია“. დედა კი სულ „ღიმილაზიას გაიძახოდა.

*) ეს სიმღერა (დაწერილი ჰერცენის ამხ. მიქაელ ნალბანდინისა) იმ დროს ითვლებოდა რევოლიუციონურ სიმღერად. აქ სხვათა შორის ნათქვამია: „პირველი სიტყვა, რომელიც მე წარმოვსთქვი აკვანში, „მამა“ ან „დედა“ კი არ იყო, არამედ „თავისუფლება“. ამ თავისუფლებისთვის არ შევჩერდები არც ციხის, არც სახრჩობელას წინაშე“ და სხვ.

ენკენისთვეში აკოფი*) მართლაც მიაბარეს განჯის პრო-
გიმნაზიაში, სადაც სწავლობდა მეექვსე კლასამდე და საიდა-
ნაც გამოაგდეს, როგორც „რევოლიუციონერი“.

აკოფი ძალიან ნიჭიერი ბავში იყო და კარგად სწავლობ-
და, მიუხედავად იმისა, რომ მეტ წილად მშვიერი და ტიტ-
ველი იყო.

აქ ცოტას შეეჩერდებოთ და აღვნიშნავთ იმ პირობებს,
რა პირობებშიაღაც „გიმნაზისტი“ აკოფა სწავლობდა.

მამის ბრძანებით ის მოვალე იყო ყოველ დღე-საღამოს
ეკლესიაში ევალობა და თავისი შევნიღოი ხშირ (აკოფას მართ-
ლაც ძალიან კარგი ხმა ჰქონდა) „ეკლესია დაემშვენებინა
და მამის გული გაეხარებინა“. მამა გაუთენებლივ წამოაგდებდა
აკოფას და წაათრევდა ეკლესიაში. აქედან მშვიერი აკოფი
შეუღდებოდა პროგიმნაზიის გზას, იქიდან ისევ მშვიერი კუ-
ჭით მიდიოდა გაკვეთილების მისაცემად (ამზადება ბავშვს
გიმნაზიისთვის) და, შინ რომ დაბრუნდებოდა, მამა ისევ ეკ-
ლესიაში მიათრევდა „საღამოს ლოცვაზე“.

შებინდებოდა თუ არა, აკოფი მოვალე იყო ლოგინში
ჩაწოლილიყო, „რომ ნავთი ტყუილად არ დამწვარიყო“.

საწყალი ბავში გაკვეთილებს ამზადებდა დერეფნის ბან-
ზე, მთვარის სინათლეზე, ან და მეზობელი თერძის შუშავა-
ტეხილ ლამპარზე, რომლის შუშა ყვითელი ქალღმერთ იყო
დაკოწიწებული და მარტო ერთი მხრიდან ანათებდა. ამ ლამ-
პარს შემოაუსხდებოდა სამი (თერძი, მისი ცოლი და აკოფი)
და თითოეული მათგანი ცდილობდა ლამპის სინათლიანი მხა-
რე თავისკენ მიეტრიალებია.

როგორც თვითონ აკოფი გადმოგვცემს, არც საქმელი
ჰქონია მას ხეირიანი.

„ჩვენი ცოლად ერთი საქმელი, გვიამბობს ის, ხარშო**)
გახლდათ, რომელსაც დედა ჩემი გვიხარშავდა ბლომა წყა-

*) ამ დღემდე აკოფის გვარი აშუღ-ბობულიანი იყო, ამიერიდან
კი ეს შეიცვალა ჰაკოფიანად (აკოფის პაპის სახელით).

***) ქართლშიაღაც ხარშავენ ამ საქმელს. ხარშო იმერული ხარჩო
არ გეგონოთ.

ლზე ერთ კოვზ ერბოს და ერთ კვერცხს. შიგ დაობებულ და გამხმარ პურის ნატეხებს ჰყრიდა და ერთ პირს წამოაღულეებდა ხოლმე.

ხორცს ჩვენ ძალიან იშვიათად ველირსებოდით. ხშირად მშეერიც ვწვებოდით.

გაკვეთილების ფასით აკოფი ტანისამოსსაც იკერავდა და დედასაც ინახავდა. რადგანაც კარგად სწავლობდა, სწავლის ქირისაგან მას მუდამ ათავისუფლებდენ.

აკოფს ამ ხანში უკვე ბევრი წიგნი ჰქონდა წაკითხული. ძალიან უყვარდა და ზეპირადაც იცოდა ბევრი იმ დროის რევოლუციონური სიმღერა და თვითონაც ამ კილოზე სწერდა ლექსებს.

როცა აკოფი მეექვსე კლასში იყო, მთავრობამ დახურა სოცხური სკოლები. ბავშვები ცრემლებით ემშვიდობებოდენ ძვირფას სკოლებს.

ბუნებით ამაყი აკოფა, რასაკვირველია, ამ გარემოებას გულგრილად ვერ შეხვდებოდა. მან დასწერა პროკლამაცია აღექსანდრე მესამის რეჟიმისა და განათლების მინისტრ დელიანოვის პოლიტიკის წინააღმდეგ და ღამით ეს პროკლამაცია გააკრა ეკლესიის კედელზე.

ამ დროს მერვე კლასის მოწაფეებმა ის მიიწვიეს თავის ფარულ ჯგუფში, სადაც ის განაგრძობდა პროკლამაციებისა და რევოლუციონურ ხასიათის ლექსების წერას და რეფერატების კითხვას. ადმინისტრაციამ აღმოაჩინა პროკლამაციის ავტორი და აკოფი დაითხოვეს გიმნაზიის მეექვსე კლასიდან (1886 წ.). დაითხოვეს და უბრალო ქალაქშიც კი არ მისცეს მის შესახებ, რომ მას უსწავლია განჯის პროგიმნაზიაში.

იმავე წელს აკოფი ჩამოვიდა თბილისში და აფთიაქის მოწაფედ შევიდა წურინოვის აფთიაქში. მთელი წლის განმავლობაში ის აფთიაქიდან გარედ არ გამოსულა.

აქედან ის გადაიყვანეს ბაქოს ერლიხის აფთიაქში, სადაც მას ტანჯვა გაუორკვედა. აფთიაქის პატრონი ძალიან ცუდად ეპყრობოდა მოსამსახურეებს, განსაკუთრებით შეგნებულ და მოუთმენელ აკოფას. ეს იწვევდა აკოფის პროტესტს, რის გამოც აკოფი აფთიაქიდან დაითხოვეს.

აკოფამ მთელი შვიდი თვე მშიერი და უბინაოდ იარა ბაქოში, სანამ ერთ-ერთ „წარმოებაში“ შავი მუშის საქმეს იზოგნიდა.

შვიდი წელიწადი დარჩა ის ბაქოში და ამ ხნის განმავლობაში ბევრი ადგილი და თანამდებობა გამოიცვალა. მას სუყველგან ითხოვდნენ სამსახურიდან, როგორც ამაყს, მოუთმენელ ადამიანს და შეუბოვარ ხასიათის მუშას.

სამსახურთან ერთად ის სწერდა მუშებისთვის ლექსებს, თანამშრომლობდა ბაქოს უფროსი კლასების მოწაფეთა კავშირის გაზეთში და მღეროდა კარა-მურზას მომღერალთა გუნდში.

როგორც ზემოდა ვსთქვით, აკოფს ძალიან კარგი ხმა ჰქონდა და მისი სიმღერა განთქმული იყო. ბევრი ურჩევდა კონსერვატორიაში შესულიყო და საოპერო მომღერალი გამოსულიყო, მაგრამ, როგორც ვიცით, აკოფი პროლეტარული მგოსანი გამოვიდა და არა საოპერო მომღერალი.

ბაქოში აკოფი ნელ-ნელა დაუახლოვდა მუშებს, შეისწავლა მათი ყოფა-ცხოვრება, ახლო გაეცნო მათ მდგომარეობას, შრომის პირობებს, შრომის ორ პოლიუსს: აუწყრელ ექსპლოატაციას და მდიდართა ფუფუნებას ერთი მხრით და აუტანელ სიღარიბესა და ტანჯვას მეორე მხრით.

მუშებს ის უკითხავდა წიგნებს, რევოლიუციონურ ლექსებს და ავრცელებდა მათ შორის საზღვარგარედან მოტანილ არალეგალურ ლიტერატურას. ის გაეცნო აგრეთვე რევოლიუციონურ წრეებს და ამ დღიდან არ დაშორებია არც მუშებს, არც რევოლიუციის საქმეს.

როგორც ვსთქვით, აკოფი მუშაობდა მოწაფეთა გაზეთში 1889 წლიდან, მაგრამ მისი ლექსები პირველად დაიბეჭდა თბილისის ჟურნალ „მურჯ“-ში (ჩაქუჩი) 1893 წ.

მისი ლექსების სერიოზულ ჟურნალში მოთავსებამ აკოფს ფრთები შეასხა და გადასწყვიტა თბილისში გადმოსვლა და აქ მუშაობა.

1894 წლის დასაწყისში ჩვენ უკვე ვხედავთ აკოფს თბილისში. ის ითვლება „მურჯის“ მუდმივ თანამშრომელთა

რიცხვში და აქვს პატარა სამსახურიც „Россия“-ს დამზღვ. საზოგადოების თბილისის განყოფილებაში *).

აკოფი კმაყოფილია, ვინაიდან მოსვენებით სწერს და ეს ნაწერები ჟურნალში იბეჭდება.

1895 წ. მან მოათავსა ხსენებულ ჟურნალში ავქალის წყალსადენის მუშებასთვის დაწერილი ლექსი: „ნამუსი და ყაირათი“.

ჩაქუჩი და გრდელი, ან კვერი რა პოეზიის მასალააო, ხშირად უსაყვედურებდენ აკოფას. მაგრამ მას ყურადღება არ მიუქცევია მათთვის და 1899 წ. უკვე გამოსცა თავის ლექსების პირველი კრებული.

ამ კრებულმა თავის დროზე ძალიან ააღაპარაჲ მკჷნი-დელი კრიტიკა. ზოგი ისევ დასცინოდა აკოფიანს, ზოგი კი „რალაც კარგ და ლამაზ აზრებს“ პოულობდა ამ კრებულის ლექსებში.

აკოფას არ აღელვებდა და არც ფრთებს ასხამდა კრიტიკოსების აზრი, ის განაგრძობდა სვლას თავისი გზით. მაგრამ მალე ის დააპატიმრეს და მეტეხის ციხეში მოათავსეს.

1902 წელს დაიბეჭდა ადა-ნეგრიდან აკოფის ნათარგმნი ლექსი „გიმუშავია შენ?“

ამ ლექსს ყურადღება მიაქციეს დებოს მუშებმა და დავალეს მას „მარსელიეზის“ გადმოთარგმნა სომხურ ენაზე.

აკოფიანმა ეს დავალება სიამოვნებით შეასრულა და თავის მხრიაც დაუმატა რამდენიმე რევოლიუციონური სიმღერა, რომელიც შემდეგ ცალკე კრებულად გამოვიდა.

ამ ლექსებმა აკოფიანს გზა გაუხსნა სოც. დემ. მუშათა პარტიისკენ.

1903 წ. მან გამოსცა ცალკე წიგნად ადა-ნეგრის ნაწერების თარგმანი, რომელიც სწრაფად გავრცელდა მუშათა შორის.

მისი ნაწერების და საზოგადო რევოლიუციონურ მო-

*) აკოფამ თბილისშიც ბევრი სამსახური გამოიცვალა. ბოლოს თბილისის კომერციულ ბანკში (შემდეგ გადაკეთდა ამიერ-კავკასიის ბანკად) შევიდა, სადაც 20 წელიწადს იმსახურა, საქართველოს გასაბჭოებამდე.

დვაწეობის დაწვრილებითა ჩამოივლომ რომ შორს არ წავიყვანოს, აქ ჩვენ სამდენიმე სიტყვით ვიტყვით, რომ 1904 წლიდან აკოფა საბოლოოდ გაიტაცა პარტიულ (ბოლშევიკურ მიმართულების) მუშაობამ. დღე და ღამე მას მოსვენება არ ჰქონია და ერთი წუთითაც არ მოშორებია რევოლუციის საქმეს. ცხადად იუფარულად, იატაკს ქვეშ, თუ ტრიბუნაზე ის იყო და რჩება მუშის თავგანწირულ მგონად, რევოლუციის დაუღალავ დარაჯად. არც ერთი ლეგალური, არც ფარული გაზეთი არ გამოსულა, რომელშიაც აკოფს მხურვალე მონაწილეობა არ მიეღოს. მთელი ოცდაათი წლის განმავლობაში ის მუშათათვის აქტუებს ჩანგს და ამ ხნის განმავლობაში მას თუთხმეტ წიგნზე მეტი აქვს გამოცემული. აქვს აგრეთვე მრავალი დაუბეჭდავი ლექსი.

მიუხედავად ხანგრძლივი მუშაობისა ის დღესაც ახალგაზრდური გატაცებით განაგრძობს ჩანგის ჟღერას და დღესაც გვიალერსებს: „დღეა თუმც მოხუცი ვარ და წარბები ვერცხლის ძაფებით მაქვს მორთული... მაგრამ სულით ჯერ ახალხაზრდა, ისევ თქვენი აზრებისა და ქარიშხლების მომღერალი ვარ. დღეს ჭაღარა ვარ, მაგრამ ხვალ თქვენთან ერთად ფრთებ უესხმული ვიქნები...“

აკოფიანი 30 წლის განმავლობაში თავის ლექსებში განუწყვეტლივ ლაღადებს მუშის ბრძოლას, მის გასაჭირს, ამ გასაჭირის მიზეზს და მის ასაშორებელ გზებს. გვიყვარს მისი —

„ვავექცე ხალხსა?...“

— ოჰ, არას დროსა!

სული და გული

მის სიცოცხლეში

მაქვს მე ჩარგული,

და მის ძარღვებში

ჰქიდროდ ჩართული

მაქვს მე ძარღვები“.

მაგრამ რას გვიმღერის ჩვენ, ჩვენ — ბავშებს? რას გვასწავლის, საით მიგვითითებს ჩვენ?

არც ერთს წუთს აკოფიანს არ დაავიწყდებოდა, როგ

„ჩვენი მთელი მომავლის იმედი დამყარებულია ბავშვებზე, ამ ჩვენი მომავლის ბატონ-პატრონზე“.

ამასთანავე ის მოითხოვს, რომ ამ „ბატონ-პატრონმა“, რომლის წინაშე ის „თავს იხრის, ქაღარა თავსა“, არ დაივიწყოს, „რომ მან შუბლი უნდა მოირთოს „თავგანწირულე-ბით“ და რომ ტანჯული ხალხი მიიყვანოს იქ, სადაც:

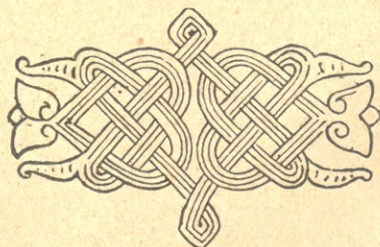
„ვაჟი და ქალი,
 ვით და-ძმა მკვიდრი
 ერთ დედმამიდან
 ერთ დღეს ნაშობნი,
 ღიმილ ხარხარში,
 და-ძმურ თერხულში,
 ავი და შური
 აქვთ მათ ჩაკლული“.

ა. რ. შაკ

P. 8. მთელი ოცდაათი წელიწადი უმღერა მან პროლეტარიატს და უხმობდა მას ბრძოლის ველისკენ. და დღეს ამიერკავკასიის პროლეტარიატი თავის მადლობის აღსანიშნავად აკოფ აკოფიანს უმართავს საზეიმო დღეს.

აკოფ აკოფიანის სალიტერატურო და საზოგადოებრივი ოცდაათი წლის მოღვაწეობის საზეიმო დღე დანიშნულია ა. წ. დეკემბრის 2-ს.

ა. რ. შაკ.

მჭედლის სიმღერა.

დაჰკარ, დაჰკარ, ამხანაგო,
 გამოგსჭედოთ ჩვენთვის ბედი!
 დე ათროლოდეს მტკიცე გრდემლი
 და გაისმასაჰმა თავხედი!
 ცეცხლი ელვად მიმოფანტე,
 დააფრქვიე სხივთა წყარო,
 რომ აენტოს აღთქმის მხარე
 და გაუჟღეს მთლად სამყარო!
 ჩვენ ვართ შვილნი ბუნებისა,—
 ოფლი ცხარე ავაჩქეფოთ,
 და ხელებით ძარღვიანით
 ვვოვოთ პური საარსებო,
 რომ შევსძახოთ მტერთა კრებულს:
 ჩვენ ვერ გვნახავთ დამცირებულს.
 დაჰკარ, დაჰკარ, ამხანაგო!
 დრო არ იცდის, ჟამი ჩქარობს:
 უკვე ფრთებს შლის და მიფრინავს
 შგების დილა სანეტარო.
 ჰო—და ისე მაგრად დაჰკარ
 ფოლადის გრდემლს შენი კვერი,
 რომ შეინძრეს მთლად ქვეყანა,
 რომ ათროლოდეს ყველაფერი!..

აკოფ აკოფიანი.

დაიხოცენ არ დაღუპულან!

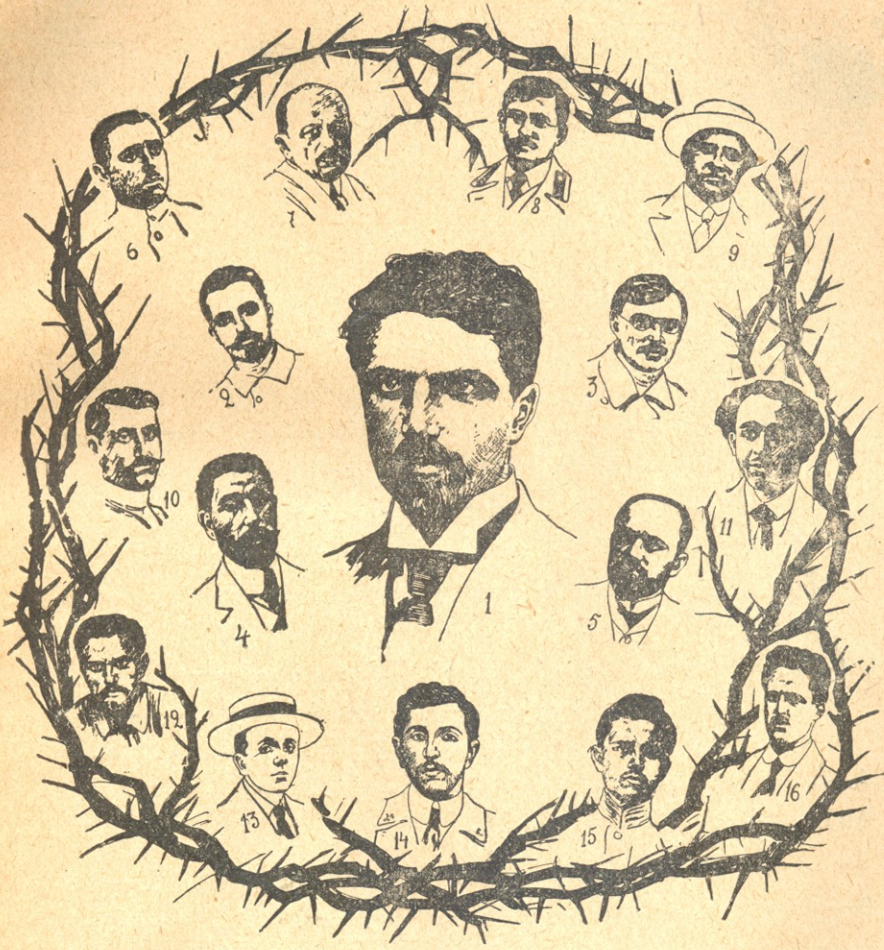
(ლექსი დაწერილია 1906 წ.)

ო, რა გმირები დაიხოცენ, ამხანაგებო!
 დაიხოცენ, არ დაღუპულან,
 მათ თვალებიდან იფრქვევოდა ცეცხლი მქუხარე,
 ბაგეებიდან მრისხანე ელვა.
 ისინი მუდამ აღელვებდენ ხალხის ოკეანს
 თავისი სიტყვით,
 შუროსძიების, გულისწყრომის ცეცხლით მოსილნი
 ტრიბუნის ცაზე ავიდენ მედგრად.
 და ის ტრიბუნა შედებილი წითელი სისხლით
 იქცა სამსხვერპლოდ.
 ო, რა გმირები დაიღუპენ, ამხანაგებო!
 დღეს—საპყრობილე, ხვალ—კატორღა და უცხოეთი,
 და ეშაფოტი საბედისწერო.
 მკაცრი ჯალათი, საშინელი, უგულო მხეცი
 ლესაფდა მახვილს,
 მაგრამ გმირების გადაკეტილ ბაგეებიდან
 არ მოისმოდა არც ერთი კვნესა.
 დალიეს თასი სასიკვდილო მაღალ სვეტებზე
 აღორძინების სახჩობელაზე.
 რევოლიუციას უმდეროიან ქება-დიდებას
 მუდამ ამაყნი, შეუდრეკელნი.
 ო, რა გმირები დაიხოცენ, ამხანაგებო!
 თავისუფლების უძლეველნო, დიდო მებრძოლნო!
 თავგაპეტებით
 ქუჩა, ქარხანა თქვენ შედებეთ თქვენივე სისხლით,
 სპეტაკი სისხლით.

ახალგაზრდობა გაბედული თქვენს ადგილებზე
კას მედგარ სახით.
ახალგაზრდობა თქვენ ვადიდებს და თქვენი სისხლით,
დაღვრილი სისხლით, ის მაგრდება და იკვებება.
თქვენს უკვდავ სახელს ის ფიცულობს სამარადჳამოდ,
თქვენით ამაყობს,
რომ ჭეშმარიტად შეასრულეთ გმირული ვალი,
თქვენ დაასრულეთ თქვენი გმირობა,
დაიხოცეთ, არ დაღუპულხართ.

აკოფ აკოფიანი.

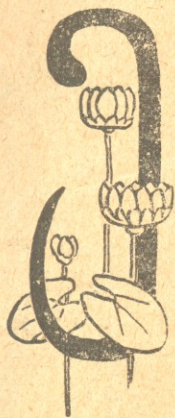

1. ს. შაუმიანი, 2. ალ. ჯაფარიძე 3. ფილოლეტოვი,
 4. მაშადი აზიზბეკოვი, 5. ტ. ამირიან, 6. კორღა-
 ნოვი, 7. ა. ამირიან, 8. კოსტანტიან, 9. ავაქიან,
 10. ოვსეპიან, 11. ბასინ, 12. ზევინ, 13. მეშნე
 14. ვეზიროვი, 15, ა. ბოგდანოვი, 16. ს. ბოგდა ნო .

26 კომუნარი.

ს იყო ადერბეიჯანში, ჩვენს მეზობელ სახელ-
მწიფოში, 20 ენკენისთვის, 1918 წელს.

ადერბეიჯანი რევოლიუციონური,
ადერბეიჯანი თავის დედაქალაქით ბაქოთი,
მუდამ რევოლიუციონურ მოძრაობას აღრმა-
ვებდა...

ადერბეიჯანი, ნავთის მრეწველობის მდი-
დარი წყარო, მუდამ ასი-ათასობით თავის გარ-
შემო იკრებდა მუშებს. ბაქო. ეს ისტორიული
ქალაქი კავკასიის მუშათა მოძრაობისა, 20 ენკენისთვის
1918 წელს სისხლში ჩაიხრჩო.

ბაქო, რომელიც მუდამ დიდ იმედებს აძლევდა
მთელი ამიერ-კავკასიის მუშათა მოძრაობის განვითარებას,
ბაქომ, რომელმაც პირველმა იხილა კავკასიაში რევოლიუ-
ციონური ძალა-უფლება ამ ხუთი წლის წინეთ, გასწირა მისი
თავდადებული რევოლიუციონური მოღვაწე 26 კომუნარი.

ბაქოს მუშათა და გლეხთა საბჭოს უკანასკნელ ისტო-
რიული სხდომის დასრულებისას, 12 ენკენისთვის, სახალხო
კომისართა საბჭო იძულებული იყო დაეტოვებია ძალაუფ-
ლება და გადაეცა იგი ახალ მთავრობისათვის, რომელიც გა-
მაგრდა ბაქოში ინდოეთიდან და სპარსეთიდან მოსულ ინგ-
ლისის გენერალ ტიკ ჯონსონის ჯარების დახმარებით.

ამ გვა-ად ადერბეიჯანის მუშათა კლასს და გლეხებს

დაეპატრონა მუსავატელების მთავრობა. (მუსავატელები ადერბეიჯანის ნაციონალისტური პარტია იყო).

ადერბეიჯანში ამ დროს მყოფი კომუნისტური მთავრობა დაატყვევეს და ბაქოს ცნობილ **ბილოვსკის** ციხეში მოათავსეს.

ამ გვარად კომუნისტები დაატყვევეს, მაგრამ მრავალი მათგანი მაინც სრულიად საიდუმლოდ და სწვა ლტოლვილებთან ერთად მივიდნენ გემით ქ. კრასნოვოდსკში.

ამგვარად ადერბეიჯანში დაარსდა ახალი მთავრობა „ცენტრო-კასპის“ სახელწოდებით. რომელმაც ინგლისელი ჯაშუშის **კუნის** მეთაურობით განიძრახა ყოფილ რევოლიუციონურ მთავრობის წევრების დასჯა.

კომუნისტურ მთავრობაში იყვნენ ძველი რევოლიუციონერები, რომლებიც ბაქოს რევოლიუციონურ პროლეტარიატს დიდ ხანს შედგრად მიუძღოდნენ წინ:

სტეფანე შაუმიანი: კავკასიის მუშების მესაიდუმლოე და, როგორც მას უწოდებენ მუშათა კლასის მტრები, „**კავკასიის ლენინი**“. 1900 წლიდან იღებდა მონაწილეობას რევოლიუციონურ მოძრაობაში. 1903 წლიდან ის იყო ბოლშევიკი, მარტის 1918 წლის გადატრიალების შემდეგ კი ბაქოს მთავრობის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე.

ალიოზა ჯაფარიძე: 1900 წლიდან რევოლიუციონერი და საიდუმლო ორგანიზაციებში მომუშავე. ორგანიზატორი და ბაქოს პროფესიონალურ მოძრაობის საუკეთესო ხელმძღვანელი. უკანასკნელად ბაქოს მუშათა და გლეხთა საბ. ოს თავმჯდომარე.

ზევინი: 1908 წლიდან რევოლიუციონერი, ბაქოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დროს შრომის სახალხო კომისარი.

ძაშადი აზიზბეკოვი: 1900 წლიდან რევოლიუციონერი, გამოსვლაში მხურვალე მონაწილე, ორგანიზატორი და თურქების პროლეტარიატის ერთადერთი საუკეთესო ხელმძღვანელი. ბაქოს მუშათა, გლეხთა და წითელ არმიელთა საბჭოს თვალსაჩინო წევრი.

კორღანოვი: კავკასიაში წითელ არმიის ბელადი. კავკასიაში მეფის ნიკოლოზ II-ის თეთრი არმიის დამშლელი, ადერბეიჯანის სამხედრო კომისარი.

ვანო ფიოლეტოვი: ზეინკალი, რევოლიუციაში 1900 წლიდან მონაწილე, ბულშევიკი 1903 წლიდან, სამთო-მადნის მუშების პროფესიონალურ კავშირის დამაარსებელი ბაქოში. სახალხო სამეურნეო საბჭოს თავმჯდომარე ბაქოში და სხვანი, რომელნიც ბაქოს რევოლიუციონურ მოძრაობის საუკეთესო წევრებად ითვლებოდნენ. ესენია: ამხ. ვეზიროვი, ამიროვები, ავაკიანი, ბოღდანოვი, ბასინი, ოსეფიანი, ა. ბოკდანოვი, კოსტონიანი და მიშნე და 10 კიდევ სხვა ამხანაგი.

აი, ეს ამხანაგები ყველანი მივიდნენ დილით ადრე გემი „თურქი“-თ ქ. კრასნოვოდსკს. აქ უკვე პოლიციის თანადასწრებით შემოვიდა რამოდენიმე შეიარაღებული ჯარის-კაცი და დაუწყეს გემში მყოფთ ჩხრეკა.

ჩხრეკის შემდეგ დაატყვევეს ამხ. სტ. შაუმიანი, კორღანოვი, პეტროვი და პელუხინი. დატყვევების წინ ამხ. სტ. შაუმიანს უნდოდა პეტროვისკის საბჭოსთვის შეეტყობინებია მათ მიერ ბაქოდან წამოსვლა, მაგრამ ყარაულმა ამის ნება არ დაართო. ამგვარად დატყვევებულები კრასნოვოდსკში მოათავსეს ციხეში ინგლისის განსაკუთრებული კომისარის ბრძანებით, დანარჩენები კი გემზე დასტოვეს მკაცრი ტყვეობის ქვეშ.

დილით ადრე ციხის კამერაში შევიდა ყარაულის წინამძღოლი, კუნი და შეეკრთხა ტყვეებს:

— ვინ არის თქვენ შორის მთავარი კომისარი?

— ჩვენ ასეთი არა გვყავს.

— მაშ ვინ არის თქვენ შორის შაუმიანი?

სტ. შაუმიანმა პასუხი გასცა.

— ადექით!!.

— მე ისედაც შემძლია ლაპარაკი...

— განა თქვენ არ იცით, ვინ ვაუ მე? მე კუნი ვარ. — მე ვარ თქვენი ყარაულის წინამძღოლი.

ტყვეები მაშინ მიხედნენ, რომ მათი საქმე კვე გათავებული იყო.

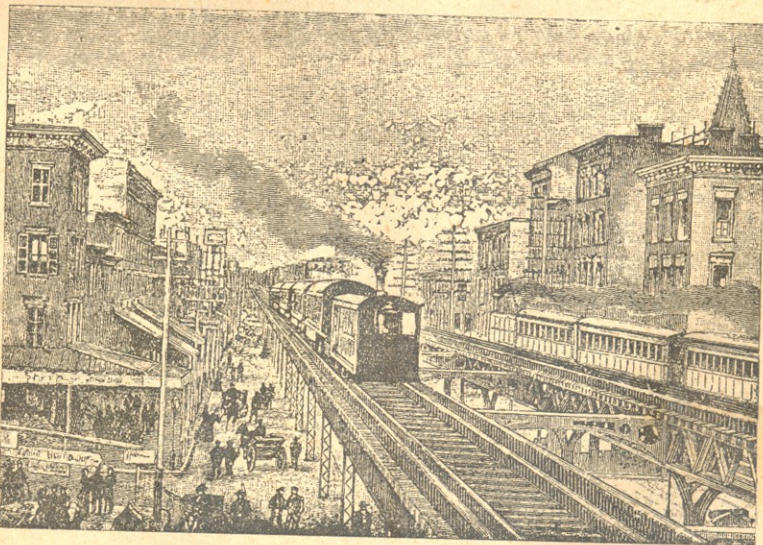
იმ დღესვე, ღამით 11 საათზე, მოვიდა ბაქოდან ტყვე-
ებით სავსე ერთი მატარებელი.

უკვე ღამით დაწყო მუშაობა კუნოს ხელმძღვანელობით
და მთელი მატარებელი გადარჩეულ იქმნა. რამდენიმე იმათ-
განი მოათავსეს იმ კამერაში, რომელშიაც სტ. შაუმიანი და
ალ. ჯაფარიძე იყვნენ.

20 ენკენისთვის ღამით მატარებელი დაიძრა და მთელი
ჯგუფი 26 კომისრის სიმღერით გაცილდა ქ. კრასნოვოდ-
სკის სადგურს.

მატარებელი რამდენიმე ვერსის მანძილზე გაჩერდა, მიუ-
ვალ ადგილას, საცა ადამიანის ქაჩანებაც არ იყო. ინგლისის
ავენტი კუნოს განკარგულებით მატარებლიდან 2-3 ჯგუფად
გამოყვანილი 26 კომისარი შეიქნა ტყვის სხვერპლი.

სიკვდილის წინ კომისრებს თავი ამაყად ეჭირათ და მათ
შესახებ გამოტანილ განაჩენს „გაუმარჯოს საერთაშორისო
რევოლიუციას“ ძაბილით შეხვდენ.

ალ. ჯაფარიძე,

26 კომუნარი

(ძეგლი)

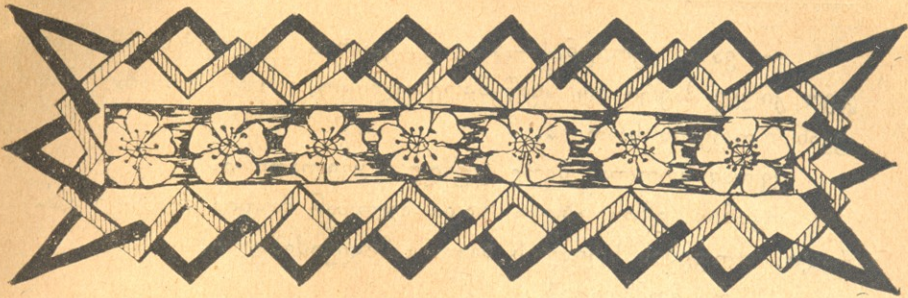
აქო, გურგანი... და კომუნა მზეში ნაბანი.
ძეგლი აქლემოა ქარავნებით, უდაბნოდ კასპის...
ქვიშა, იურტა... და ციკლონის ცხელი საბანი,
გადაქენება, ყიჟინით, — უცხო მოდგმა სპის!..

ხერხემალ დამპალ სიძველეთა კივილი, ცერზე,
ყალყზე ამდგარი კოცონის აპრიალება;
აღმოდებული მხედრების სიცილი სერზე
და წითელ ფუნჯა დროშების აფრიალება!..

კედელი... რყვია... დაფნის შტო და სისხლის რუები...
ძირს დაცემული მახვილი... აღვირ ავება...
აზარმაცები, რკინის ხელში, დამაყრუები,
ჯვარცმა... ტრიუმფი და მსოფლიოს აყირავება!

ფირუზ ეთერის შედებვა აწყვეტილ ნებით,
ახალ რომანზე ნამღერი ფოლადის ლექსი;
საუკუნეთა ნოტები აკვეთილ ვნებით
და კლავიშებზე აჰიმნული ხმა 26.

სეზმან ერთაწმინდელი.

მკვდრები მოკითხვას გითუღიან

(ესკიზი — 26 კომუნარის სახსოვრად).

ემოდგომის ღამე იყო, შავი და ბნელი ღამე.

მატარებელი მიდიოდა დაბნელებული. ასე გეგონებოდა, ქურდულად მიცურავსო, როგორც ბოროტ მომქმედი და ხვნეშავდა ნელა, ნელა.

არც ერთი მოწამე! არც ერთი მოწამე!

წყვილად უღაბნოში ქარი ზუზუნებდა, აშხრიალებდა ქვიშას და ბოროტის მომასწავებლად ჩურჩულობდა:

— გაჩუმდი!.. ოცდაექვსი კომუნარი მიჰყავთ სამუღამოდ, შორს!..

ხებრე დარაჯები გაჩუმებული და გაქვავებული დგანან ბნელ ძეგლებივით და ელოდებიან უღმობელ ბრძანებას.

მატარებელი მიდის მთელი ღამე და განთიადისას შიშველა უღაბნოში ჩერდება.

კარებს აღებენ და გამოჰყავთ ოცდაექვსი კომუნარი...

ერთ წუთში საიდუმლოება მქლავნდება, ისინი მოუყვანიათ დასახვრეტად...

— ამხანაგებო! — მოისმის წამოსადეგი კომუნარის ხმა. — ჩვენ ვკვდებით, მხოლოდ არ მოკვდება ჩვენი საქმე, კომუნა... და ოცდაექვსის მაგიერ მოვლენ ათასი და ექვსი...

— ვაშა, კომუნა!—ამაყად ყვირის ოცდაექვსი ხმა, და ჯერ კიდევ ჰაერი არ დაწყნარებულიყო, რომ მოისმა იმის უკან თოფების სროლა...

ყვლავ სროლა. მერე დუმდება ყველაფერი...

რკინის გზის ახლო სადარაჯოდან მოდის მიამიტი და-რაჯი, თოფების სროლის ხმით გამოღვიძებული.

— რა მომხდარა?..

მაგრამ პასუხის ნაცვლად იმას ხვდება თოფის წვერი.

— ესეც წაიყვანეთ იმათთან!—უბრძანებს ოფიცერი.

— არც ერთი მოწამე!.. გესმისთ?..

თავდება ყოველიფერი...

ბარები მოძრაობენ, მარხავენ გვამებს, ფარავენ იმათი სისხლით შეღებილ ქვიშას.

საიდუმლო სიჩუმეში ამოდის მზე, უყურებს ოცდაექვსის საფლავს. ორი სადა ბუჩქი ირყევა...

შემოდგომის ქარი ზუზუნებს, მიაქვს შორს, შორს კომუნარების უკანასკნელი სიტყვები...

* * *

გავიდენ წლები. დასრულდა სისხლისმღვრელი ბრძოლები, და ერთ დღეს პატარა ბორცვის წინ მოვიდა და გაჩერდა წითლებით მორთული გამარჯვებული ერთი მატარებელი.

ორთქლმავალმა მრისხანედ დაიკივლა. მას ბანი მისკა ძლიერი ხმაურობით ხალხის დახილმა:

— სალამი თქვენ, ამხანაგებო! აი, მოდიან ათასი და ექვსი...

და ძლიერი ხმებისაგან ასე გგონია, ინძრევა წითელი წმინდა ბორცვი, სივდება ოცდაექვსის საფლავი და ის თითქოს ბანს აძლევს კომუნისტებ ს ძლევა მოსილ ხმას:

— სალამი თქვენ, ამხანაგებო! მკვდრები მოკითხვას გითვლიან...

ლ. კარაპეტინი

პარიზის კომუნა.

I

დამიანთა საზოგადოებრივი ცხოვრება ჯერ კიდევ მოუწყობელია. თვითონ საფუძველი, რაზედაც იგი დაყარებულია, აშკარად ყალბია, უსამართლო: უმრავლესობა მუდამ შრომობს, ოფლისა პლეზის და შრომა არ უფასდება, მაშინ როდესაც უმცირესობა არაფერს აკეთებს და სხვისი ნაშრომით ბედნიერად ცხოვრობს. ამას გრძნობს ხალხი, ეს ვერ მოუთმენია მას და აი, საუკუნეთა განმავლობაში, მუდამ იბრძვის, ხშირად შეიარაღებული გამოსვლაც, ანუ, როგორც ამბობენ, „რევოლუცია მოუხდენია“, მაგრამ ყოველთვის ეს მოძრაობა გაბატონებული იარაღით ჩაუქრიათ. მაგრამ ყველა საუკუნის მოძრაობათა შორის აღსანიშნავია პარიზელ მუშათა გამოსვლა 1871 წ. ეს წელიწადი კაცობრიობის ისტორიაში ღირსშესანიშნავია მით, რომ სწორედ ამ წელს პარიზის მუშებმა ხელთ იგდეს მართვა-გამგებლობა და ორი თვის განმავლობაში—18 მარტიდან მოყოლებული 27 მაისამდე ისტორიაში პირველი ცდა მოახდინეს სახელმწიფო მოეწყოთ თავისუფალ შრომის ნიადაგზე. 27 მაისს მუშათა პარიზი სისხლის ტბად იქცა და შიგ ჩაახრჩვეს მუშები, როგორც ამას ქვევითაც დავინახავთ, მაგრამ საქმე ხომ მათი დამარცხება არაა, არამედ ის, რომ მათს დამარცხებას მთელი განათლებული კაცობრიობა გულისტკივილით შეხვდა. თვითონ ჩვენშიაც კი, სადაც მეფის მათრახი სასტიკად სდევნიდა ყოველგვარ თავისუფლებისადმი მისწრაფებას, პარიზის დამარცხების მეექვსე დღეს აი რა ნაღვლიანი ფერადებით მოსთქვამს ჩვენი ღიდი ილია:

„ტვირთ ძძიმეთ და მაშერალთ მხსნელა
 დიდი დროშა დაიშალა...
 კვლავ ქვეყნისა მჩაგრავ ძალამ
 იგი დროშა დასცა დაბლა.
 კვლავ ეწამა მოყვასთათვის
 საოცარი იგი ერი,
 კვლავ დაიდგა დიდწამების
 მან გვირგვინი შვენიერი.
 კვლავ ქვეყნისთვის დაიღვარა
 წმინდა სისხლი წამებულის,
 კვლავ დამარცხდა დიდი საქმე
 ყოვლად მხსნელის სიყვარულის.“

და ბოლოს:

„კვლავ შეფერხდა ისტორია,
 განახლების შესდგენ ძალნი,
 და კვლავ დღესასწაულობენ
 გამარჯვებულნი მტარვალნი.“

ხედავთ, რას ამბობს ილია: „ისტორია შეფერხდაო!“
 ქეშმარიტად, ასე სხარტულად დახასიათება ასეთი დიდი, მაგრამ,
 სამწუხაროდ, ხანმოკლე მოძრაობისა, როგორც იყო პარიზის
 მუშების გამარჯვება და დამარცხება 1871 წ. იშვიათია მსო-
 ფლიო მწერლობაში. საგულისხმიეროა ისიც, რომ ილიამ აქ
 იწინასწარმეტყველა: ეს „დიდი საქმე“ კი არ მოისპო,
 მხოლოდ მისი ისტორია „შეფერხდაო“ და რომ მართლა ეს
 ასე იყო, ეს ვიცით იქიდან, რომ 46 წლის შემდეგ ის „დიდი საქ-
 მე“ კვლავ წამოდგა, გასწორდა წელში და, როგორც იცით,
 პარიზის მუშათა იდეალები ხორცშესხმული ჰყო 1917 წ. ოქ-
 ტომბრის რევოლიუციამ. აი, ამიტომ უფრო გვმართებს დაა-
 ხლოებით გავიცნოთ საკვირველი ამბავი ამ „დიდი საქმისა“.

II.

პარიზის მუშათა რევოლიუცია 1871 წ., როგორც რუსე-
 თის ოქტომბრის რევოლიუცია 1917 წ., მოჰყვა ომს. საფრან-
 გეთის ტახტზე იმ დროს იმპერატორი ნაპლეონ III იჯდა.
 იგი კარგად ხედავდა, რომ საზოგადოება უკმაყოფილო იყო,

როგორც მუშები, ისე წვრილი მესაკუთრენი აღმაცერად უყურებდნენ მას და დღეს არა ხვალ მაინც რევოლუციით უპასუხებდნენ. და აი, რომ ხალხი გაერთო და რევოლუციის აზრი ჩაეხშო მასში, გერმანიას გამოუცხადა ომი, მაგრამ იმპერატორს ვერ უშველა „მამულიშვილურმა“ მოწოდებებმა: იგი ამ ომში სასტიკად დამარცხდა, გერმანელებს ტყვედ ჩაუყვარდა და სამარცხვინო ზავზე ხელი მოაწერა.

იმპერატორის დამარცხებამ და ზავის საშინელმა პირობებმა ყველა ააშფოთა და აი 1870 წ., 4 ენკენისთვეს, რევოლუცია უსისხლოდ ჩატარდა, იმპერატორი ტახტიდან გადმოაგდეს და, როგორც წინაღ, საფრანგეთი ისევ რესპუბლიკად გამოაცხადეს.

უბედურება ის იყო, რომ მუშებს იმ დროს არ ჰქონდათ ორგანიზაცია და არც კავშირი ლონდონში არსებულ ფარულ ეგრედ წოდებულ „მუშათა საერთაშორისო ამხანაგობასთან“, ანუ როგორც ამბობენ, „პირველ ინტერნაციონალთან“, რომელსაც ხელმძღვანელობდა მარქსი.

ამიტომაც დროებით მთავრობაში მუშებიც შევიდნენ, მაგრამ იმავე დროს ხალხის ისეთი უდიდესი მტრები, როგორც იყვნენ ფაბრი, გენა, ტრაშნიუ და სხვ. აი, ამათი წყალობით ხალხს თავს მოახვიეს ახალი ომი, ვითომც სამაგიეროს გადასახდელად. ამიტომაც ამ მთავრობას უწოდეს „ეროვნულ თავდაცვის“ მთავრობა. მაგრამ საქმის ვითარებას ლამაზმა სახელწოდებამ ვერ უშველა. დროებითმა მთავრობამ სასწაული ვერ მოახდინა და გერმანიის ჯარებმა რკინის მუხრუჭები რომ მოუჭარეს, „ეროვნულ თავდაცვის“ მთავრობა „ეროვნულ მოლაპარაკებელ“ გადაიქცა, გერმანიის სარდლობასთან ფარული მოლაპარაკება გამართა: ყოველგვარ პირობებზე ხელს მოგიწერთ, ოღონდ დროებითი მთავრობა ჩამოაგდეთ და მუშები დააწყნარეთო. გერმანიის მთავრობამ ჩინებულად შეასრულა დანაპირები.

მუშები კარგად ხედავდნენ, რომ მთავრობა დალატის გზას დაადგა. რამდენჯერმე სცადა მისი გადმოგდება, რომ წმინდა მუშური მთავრობა შეედგინა, მაგრამ ყოველთვის დამარცხებული გამოვიდა. გერმანელები დაეხმარნენ, მუშათა კლუ-

ბები დააკეტინეს, დახურეს მუშათა გაზეთები, ხოლო მუშათა მესვეურნი დააპატიმრეს. შემდეგ გერმანელებმა ზავის უსაშინელესი პირობები წარმოადგინეს. ვინაიდან ხელის მოწერა „კანონიერი გზით“ უნდოდათ მოეწყოთ, მოელოდნენ დამფუძნებელ კრებას, რომელიც მოხდა ვერსალში.

დამფუძნებელ კრებაში უმრავლესობა გავიდა გლეხებიდან, მემამულეები, მეფის მომხრენი, ერთი სიტყვით, ყველა ჯურის შავრაზმელი, რომელნიც ომებისგან თავმოებზრებულნი იყვნენ, რის გამოც იმის წინააღმდეგ უნდოდათ ხმის მიცემა. უმრავლესობა მონარქიის მსურველი იყო. ამათ სათავეში ჩაუდგა პიროვნება უჭველად გენიოსი, მაგრამ სისხლით დაუშთვრალი, სასტიკი ხელმძღვანელი—ტიერი, რომელმაც შეადგინა შესაფერი მთავრობა ვერსალისა და პარიზისას დაუპირისპირა. აი, ამ ბოროტმა გენიოსმა მოისურვა ალაგმვა პარიზის პროლეტარიატის და პირველი ბრძანება, რაც ვერსალის კრების სახელით გასცა 17 მარტს, ის იყო, რომ პარიზის გვარდიისთვის აეყარათ იარაღი და თვითონ ის ზარბაზნებიც კი ჩამოერთმიათ, რომლებიც მუშებმა საკუთარი ძალ-ღონით ჩამოასხეს. მაგრამ ტიერს ნახტომი შეეშალა. მისი ჯარები თვითვე აუჯანყდნენ, დახოცეს თავისი გენერლები და ნაწილი პარიზის მხარეზე გადავიდა. პარიზში ამ დროს კიდევ ერთი ამბავი ასტეხეს ქალებმა, თვით ნორჩი თაობაც კი გამოვიდა, რომ ტიერის გენერლების ტყვიებისთვის თამამად გული მიეშვირათ. ტიერს უნებურად მოუხდა პარიზიდან გაქცევა და კვლავ ვერსალში ჩაკეტვა. ასე რომ პარიზის გამარჯვება სრული იყო. 18 მარტს, 1871 წ. პარიზი ყოველგვარ მთავრობისგან თავისუფალი იყო. ტიერმა თავი ვერსალს შეაფარა და ფეხი მოიმაგრა. სამაგიეროდ, მთელი შავი ძალები ამოაქმედა, რომ ვერსალის კრების გარეშე კიდევ სხვა მთავრობა არ ყოფილიყო. ტიერს უნდოდა პარიზის მუშები გაენადგურებია, მაგრამ საამისო ჯარები არა ჰყავდა. და აი ვიდრე ამ ძალებს მოიკრებდა, მთელი ფარული ძალ-ღონე იმას შეაღია, რომ პარიზისთვის ნება არ მიეცა საარჩევნო ახალ საფუძვლებზე მუშური მთავრობა შეედგინა. ამ მიზნით ტიერმა უბრძანა ყველა რაიონის უფროსებს, რომ

არჩევნები შეეგვიანებიათ, ან და მთლად ჩაეშალათ. შიგ პარიზშივე რამდენჯერმე ამბობება მოუხდინა ბურჟუაზიის მხრივ, მაგრამ მუშები ფხიზლობდნენ და ყოველ გამოსვლებს სათავეში ჰკლავდნენ.

დამფრთხალი მდიდრები რევოლიუციის ქარცეცხლს გაექცენ, პარიზი დაცარიელდა. ამიტომაც დანიშნულ დროის არჩევნებზე მხოლოდ მუშებმა მისცეს ხმა. ასე რომ ახალი მთავრობა თითქმის მთლად მუშებისგან შედგებოდა. მაგრამ ტიერის ბოროტმა გენიამ კიდევ მოახერხა, რომ მდიდარ უბნებს სახალხო რევოლიუციონერებისა და სოციალისტების სახით გამყიდველები გაეყვანათ. ამავე მთავრობაში შევიდნენ ინტელიგენცია და წვრილი ბურჟუაზიის წარმომადგენელი, რომელთა შორის დიდი როლი ითამაშეს ვალიანმა, ბელემ, დელეკლიუზმა, რაულ რიგომ და სხვებმა. მუშათა წარმომადგენლებიდან 13 კაცი ერია საერთაშორისო მუშათა ამხანაგობის წევრებისა ანუ, როგორც ვთქვით, პირველი ინტერნაციონალისა, რომელთაც მოწამეობრივი სიცოცხლის განწირვით საკაცობრიო ისტორიაში უკვდავების სახელი მოიხვეჭეს. მათ შორის აღსანიშნავი არიან: ვარლენი, მელიე, ტეზი, პენდი, დიუჟალი, სონვიე და სხვ. 28 მარტს მუშათა ცენტრალურმა კომიტეტმა ამ ახალს მთავრობას გადასცა მართვა-გამგეობის ძალა-უფლება, ამავე დღეს პირველად გამოცხადებულ იქმნა კომუნა.

რა გააკეთა ამ კომუნამ?

უნდა ითქვას, რომ გაკეთებით ძალიან ცოტა გააკეთა. ამის მიზეზი მრავალი რამ იყო. ჯერ იყო და ტიერმა ძველი მთავრობის მოხელეები ქურდებისა და ავაზაკების ბრბოდ გადააქცია: ვერსალში გაქცევის დროს მათ მთელი პარიზი დააცარიელეს და რის წაღებაც ვერ მოასწრეს, ადგილობრივ გადამაღეს, ასე რომ უბრალო ცნობების მიღება არც ერთი დაწესებულებიდან არ შეიძლებოდა. ახალი მთავრობა ყოველიფერს თვითონ იწყობდა, ისიც საკუთარი ხელით, რადგანაც მომუშავენი არა ჩანდნენ. დიდ თანამდებობაზე აყენებდნენ უმეტეს წილად ისეთ ადამიანებს, ვისაც მთელი სიცოცხლე პოლიტიკისთვის შეეწირათ, და, მაშასადამე, სა-

კანცელარიო მუშაობისთვის ვერ გამოდგებოდენ, ან და ახალგაზღობას აძლევდენ ადგილებს, რომელთაც ჯერ კიდევ ორგანიზაციული მუშაობისა არა იცოდენ რა.

აღსანიშნავია ისიც, რომ პირველ კომუნარებს არ ახასიათებდა ერთსულოვნობა. ჩვენ ხომ გვახსოვს, რომ ტიერმა აქაც მოახერხა თავისიანების გაყვანა. ამიტომაც კომუნართა მოქმედებაში არა ჩანს მთლიანობა, გარკვეული გეზი მოქმედებისა, გარკვეული პროგრამა. მათ მიერ გამოცხადებულ მანიფესტშიც ბევრი რამ არის ბუნდოვანი და ერთი მეორეს მოწინააღმდეგე მუხლი. ყველა ამას თუ გავითვალისწინებთ, ბუნებრივ მოვლენად უნდა ჩავთვალოთ, თუ კომუნა მალე ორ ბანაკად გაიყოფებოდა, რომელნიც საუკეთესო დროს ერთუროსთან ბრძოლასა და ქიშპობას ანდომებდენ. ერთი ბანაკი, რომელიც უმრავლესობისგან შედგებოდა (წვრილ მესაკუთრებიდან და ინტელიგენციიდან) კმაყოფილდებოდა რესპუბლიკის დაარსებით, რომ საფრანგეთი თემთა ანუ კომუნათა კავშირი გამხდარიყო; მეორე ბანაკი სხვა გზას ადგა: თავი მოეყარათ გამოცდილ მუშებს და მოითხოვდენ არა მარტო პოლიტიკურ რევოლიუციას, არა მარტო კომუნალურს (სათემო ნიადაგზე), არამედ სოციალურსაც, ესე-იგი, ისეთს, რომელიც არსებულ ბურჟუაზიულ ცხოვრებას შესცვლიდა არსებითად და მას დაამყარებდა სახელმწიფო შრომის ნაადაგზე. თქმა არ უნდა, ასეთი უთანხმოება და სხვადასხვაობა ერთსულოვნობას შეაფერხებდა და მტერს გამარჯვების საშუალებას მისცემდა.

IV.

პარიზის კომუნის მუშაობის შეფერხება და ფრთის გაუშლელი კიდევ ერთმა გარემოებამაც გამოიწვია: საქმე ისაა, რომ მთელ საფრანგეთში მარტო პარიზმა ამოიღო ხმა და მხოლოდ მან ერთმა გადასდგა ასეთი გაბედული ნაბიჯი. მართალია, ზოგიერთმა ქალაქმა სცადა მაგალითის გადაღება (მარსელში, ლიონში, ნარბონში), მაგრამ იქ მუშათა სიმცირისა და უორგანიზაციობის გამო ტიერის ჯალათებმა ხელად ჩააქრეს მოძრაობა. პარიზი მოწყვეტილი დარჩა, ასე რომ როცა

კომუნას ვამბობთ, იქ მხოლოდ პარიზი იგულისხმება, აქედან წარმოიშვა თვით სახელწოდებაც: პარიზის კომუნა.

პარიზსა და პროვინციასთან ურთიერთობის ჩატებას ხელი შეუწყვეს გერმანიის ჯარებმაც, რომლებიც ფოლადის სალტასავით ერტყენ ქალაქს. მართალია, ესენი თითქოს პარიზის შინაურ ცხოვრებაში არ ერეოდნენ, მაგრამ ისიც მართალია, რომ სამშობლოს გამყიდველ ტიერთან და გაქცეულ ნთავრობასთან კავშირს არა სწყვეტდნენ და მათი კარნახით ათამამებდნენ ვერსალიდან გამოშვებულ ტიერის ბანდებს საბედისწერო იერიშების გასაკეთებლად. პარიზის კომუნა ფოლადის ალყას ვერა ჰგლეჯდა, უპროვინციოდ კი სული ვსუთებოდა.

თვის ხანმოკლე არსებობაში კომუნამ ცოტა რამე მაინც მოახერხა, რის აღნუსხვაც მეტი არ უნდა იყოს: კომუნამ მეტისმეტად გაამართივა სახელმწიფო მართვა-გამგებლობის წესი; შეამოკლა მოხელეთა და მუქთახორათა რიცხვი; გააუქმა დიდ-დიდი ჯამაგირები; თვით პასუხისმგებელი კომუნარები მხოლოდ დღიურ მუშის ხელფასს იღებდნენ; გამოსცა საგანგებო დადგენილება ანუ დეკრეტი ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთმანეთიდან დაშორების შესახებ; სწავლა-განათლება სასულიეროდან საეროდ გამოაცხადა; ყოველი მხრით ცდილობდა მშრომელთა და წვრილ მესაკუთრეთა მდგომარეობა და ცხოვრების პირობები გაეუმჯობესებია; საგანგებო ბრძანებითვე აღკრძალეს მუშების ღამით მუშაობა და სხვ.

რა თქმა უნდა, ყველა ეს სოციალიზმიდან შორსაა, მით უმეტეს კომუნიზმიდან. სოციალიზმი გულისხმობს ყოველგვარ საკუთრების გაუქმებას, იქნება ეს სახლი, კარი, ქარხანა, მიწა, ვენახი თუ სხვა რამ. პარიზის კომუნამ კი მსგავსი რამ ვერა მოახერხა რა, თვით პარიზის ფარგლებშიაც კი, რომლის მთავრობად ის ითვლებოდა. ყველა ეს საკითხები მეტად მძიმედ მიაჩნდა. კომუნა მოკრძალებით მოქმედობდა, გარდამწყვეტ ნაბიჯებს ვერა სდგამდა, როგორც ეს 46 წლის შედეგ ოქტომბრის რევოლიუციის დროს სთქვა რუსეთმა. ერთადერთი, რაც აღსანიშნავია, როგორც სითამამე, ეს არის

ის, რომ კომუნამ საერთაშორისო მუშათა მთავრობად გამოაცხადა თავი, რომელიც პარიზს მსოფლიო მუშათა რესპუბლიკას უწოდებს, და რომ კომუნის საერთაშორისო ხასიათი უფრო ნათელი ყოფილიყო, მან საგანგებო დადგენალებით ვანდომის მოედანზე დაანგრევინა მთელი საფრანგეთის სიამაყე—ნაპალეონ I ბრინჯაოს ძეგლი, რომელიც აგებული იყო როგორც სამხედრო დიდებისა, პატივ-მოყვარეობისა, სამხედრო ცარცვა-გლეჯისა და ხალხთა შორის შურისა და მტრობის დამკანონებელი. „ეს ძეგლი,—ნათქვამია ბრძანებაში,—არის ძეგლი ბარბაროსობისა, ნიშანი ტლანქი ძალმომრეობისა და ყალბი დიდებისა, უარისყოფა საერთაშორისო უფლებებისა, მარადიული შეურაცხყოფა გამარჯვებულთა მიერ დამარცხებულებისა და ძმობა-ერთობის დარღვევის ქადაგებისა... დაე ყველამ იცოდეს, რომ ის ძეგლები, რომელთაც ამართავს კომუნა, არაოდეს ქება-დიდებათ არ მოიხსენიებს რომელიმე ისტორიულ ყაჩაღს, არამედ ამართულ იქნებიან მითომ, რომ შთამომავლობას ამცნონ დიადი გამარჯვებანი თავისუფლების მოსაპოვებელ ასპარეზზე.“

სიტყვას საქმე მოჰყვა: ძეგლი მოხსნილ იქმნა, ხოლო ვანდომის მოედანს საერთაშორისო მოედნის სახელი ეწოდა.

V

პარიზის განმარტოება რამდენადაც სავალალო იყო კომუნისათვის, იმდენად ხელსაყრელი გახდა ტიერისთვის, რომელიც დაუღალავად მოქმედებდა, მთელ საფრანგეთში ღვდღებისა და დაქარავებულ აგიტატორების წყალობით ისეთ ხმებს ავრცელებდა კომუნის შესახებ, თითქოს იგი ბარბაროსობის სახიერება ყოფილიყო. დაშინებული და მოტყუებული გლეხობა მრავლად ეწერებოდა ტიერის ლაშქარში, არავითარ დახმარებას არ აძლევდა პარიზს. პირიქით, შეთანხმებით ყველა იმასა ცდილობდა, რომ პურის მიწოდების საშუალებაც მოესპო კომუნისთვის.

ტიერის ოქროთი მოსყიდული და საუკეთესოდ ნაკვები ჯარი ნამდვილი თავზე ხელაღებული ადამიანები იყვნენ. მათ წინააღმდეგ კომუნარებმა დაიწყეს იერიშების მიტანა, მაგრამ

უკვე გვიან იყო. მათმა თავგანწირულებამ და საოცარმა სიმამაცემ ვერ იხსნა კომუნა დაღუპვისაგან: ვერსალის ლაშქარი შეუწყვეტლივ მოდიოდა და მოდიოდა. რიგრიგად ეცემოდა პარიზის სიმაგრენი. 21 მაისს მოღალატის ხელმა საიდუმლოდ გააღო პარიზის კარი და საშუალება მისცა ტიერს ისე მოულოდნელად თავს დასხმოდა კომუნარებს, რომ გონზე ვერც კი მოსულიყვნენ. და, მართლაც, სწორედ იმ დროს, როდესაც ტიერი პარიზში შემოდიოდა, ტიულიერის პარკში მრავალრიცხოვანი ხალხი დაჭრილ კომუნართა სასარგებლოდ გამართულ კონცერტს ისმენდა, კომუნა კიდევ მორიგ სხდომას აწარმოებდა.

როცა თეთრგვარდიელები პარიზის ქუჩებში შეიჭრენ, კომუნა სწრაფად ფეხზე დადგა და დაუყოვნებლივ ბარიკადები მოაწყო. მთელი ერთი კვირა გაგრძელდა უმაგალითო ბრძოლა. კომუნარები იბრძოდნენ ყოველი სახლიდან, სარდაფიდან, ვიდრე უკანასკნელი ტყვია არ შემოეხარჯებოდათ. იხოცებოდნენ კომუნარები, მაგრამ პარიზის კედლებთან ყოველ დაცემის დროს მათი უკანასკნელი სიტყვა იყო:

— გაუმარჯოს კაცობრიობას! გაუმარჯოს კომუნას!

ამ საშინელ ბრძოლის დროს მამაკაცებზე არა ნაკლებ სასწაულებს ახდენდნენ ქალები, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდობა. არაა ისტორიკოსი, რომელიც ახალგაზრდობის მამაცობას და სასწაულებს არ ასწერდეს. აი, სხვათაშორის ერთი პირუთვნელი ისტორიკოსი, ლისაგრე, როგორ აგვიწერს გძნობიერ ახალგაზრდობის ვაჟკაცობას:

„შატო დ'ოს მახლობლად ბარიკადაზე დაეცა 18 წლის ქაბუკი, რომელსაც ხელთ ეპურა აფრიალებული დროშა. ყმაწვილი დაეცა, მაგრამ მის ადვილს გაჩნდა მეორე, დასტაცა დროშას ხელი და ხელახლა ააფრიალა. ამასაც ტყვია უგმირავეს შუბლს. ადის მესამე, მეოთხე და ასე დაუსრულებლივ, თითქოს ბარიკადა მოჯადოებულია და თვითვე ქმნის ცოცხალ არსებათაო. აი, ადის ახალგაზრდა გოგონა, მეზღვაურის ტანისამოსით, აკვერებული ლოყებით და კოხტად გაშლილი ნაწნავებით... უღმობელი ტყვია ამასაც შუბლს უხვრიტავს და

მასთან ერთად სპობს მთელს მის ახალგაზრდურ ოცნებებს და კეთილშობილურ გატაცებას...“

ძნელია ამ სურათის ბოლომდე მოყვანა. მაგრამ უკანასკნელი სიტყვა ისტორიკოსისა რომ არ გავიხსენოთ, შეუძლებლად მიგვაჩნია. ნორჩი თაობის სიმამაცით აღფრთოვანებული პარუთენელი ისტორიკოსი დასძენს:

—უკვდავი იქნება პარიზი, თუ ყოველთვის ასეთი შვილელები წამოეზარდა.“

როგორ მოექცა ტიერი დამარცხებულთ? სწორედ ისე, როგორც შეჭფერის ბარბაროს გამარჯვებულთ: „ვაი, დამარცხებულთ!“ იმ საშინელ ხელჩართულ ომს ვინც ცოცხალი გადაარჩა, დაუსჯელი არვინ დარჩენილა. საველე სასამართლო სამ კითხვას აძლევდა: „იყავით კომუნაში? იბრძოდით ჩვენს წინააღმდეგ? რატომ ჩვენთან არ მოდიოდითო?“ და პასუხს აღარ მოელოდენ: ერთი კარიდან მეორეში გაჰყავდათ და კედელთან ხვრეტდნენ გასისხლიანებული ჯალათები. მარტო პირველ დღეს დახვრეტილ იქმნა 38000 კომუნარი განურჩევლად სქესისა და ასაკისა. 40 ათასამდე დააბატომრეს და ბნელ სარდაფებში ჩაჰყარეს, ხოლო 30 ათას კაცამდე ახალ კალედონიაში იქნენ გადასახლებული.

უმაგალითო სისხლის ღვრის მეორე დღეს პარიზის გაზეთები დაცინვით ასწერდენ: აი, ასეთი ყაჩაღებისაგან ვიხსენით საფრანგეთი და მასთან მთელი კაცობრიობაო. არ იყო არც ერთი გაზეთი, რომელსაც საზიზლარი ცილის წამებით არ მოეთხროს კომუნართა თავგანწირულება. მხოლოდ ბნელ სარდაფებში დაკეტილი, დაქრილი და გადამალული კომუნარები მოწიწებით სწერდენ საშინელების მუჰუარებს. აღსანიშნავია, რომ თვითეული მათგანი ასეთი მოწიწებით იწყებდა კომუნის ისტორიას: „რომ სცნონ სიმართლე“....

ასე დაიღუპა პარიზის კომუნა, რომელმაც ვერ მოასწრო გაფურჩქვნა და აყვავება. დაიღუპა კომუნა და, მართლაც, ილიას თქმის არ იყოს,

„ქვლავ შეფერხდა ისტორია,
განახლების შესდგენ ძალნი...“

მართალია, „შეფერხდა ისტორია,“ მართალია ისიც, რომ „განახლების შესდგენ ძალნი“, მაგრამ არა სამუდამოდ დასადუმებლად, არამედ ძალღონის მოსაკრებად, „უკანასკნელი“ ნახტომის გასაკრებლად. და ეს „უკანასკნელი ბრძოლის“ ხმა, როგორც ზემოდაც ვსთქვით, გაისმა პარიზის კომუნის დამარცხების 46 წლის შემდეგ, რუსეთში ოქტომბრის უუდიდესი და გარდამწყვეტი რევოლუციის დროს...

დ. კასრაძე.

ნატახტარის საიდუმლო.

VI.

განთიადზე წამოდგა ლოგინიდან ყარამანი. გავიდა ეზოში, დაიბანა ხელ-პირი და შეუდგა სამზადისს. სანამ ძმად ნაფიცებს გამოეღვიძებოდათ, მან შეკრიბა საჭირო ხელსაწყო, ჩადვა ხურჯინში და აჰკიდა ვირს. გარდა ჩვეულებრივი იარაღისა, რაც ყოველთვის დაჰქონდათ ხოლმე სამუშაოზე, მან ორი პატარა ლომიც გადასდვა კეხზე ვირს, რომელიც დატვირთული იქვე მიუშვა საძოვრად. მერმე შევიდა სტუმრების ოთახში და გადადიოდა ისინი.

სახელდახელოდ ისაუბმეს და სწრაფად გაუდგენ გზას ნატახტირსკენ.

მზე ჯერ კიდევ არ იყო ამოსული. როცა მეგობრები ნატახტარზე ავიდნენ და ჭის თავს მიუახლოვდნენ.

პირველი იოთამი მივარდა საიდუმლო გვირაბის თავს. მაგრამ მისგან ორიოდ ნაბიჯის მანძილზე შედგა უცბად და ხელის გული ყურზე მიიფარა. ვერ მოასწრო რამე ეთქვა, რომ დანარჩენებიც დაუახლოვდნენ მას. ოთარსა და თორნიკეს იგივე დაეპარათ, რაც იოთამს. სამსავე ძმად ნათიცს ერთნაირი სახის გამომეტყველება ჰქონდათ და ერთნაირად იყვნენ გაკვირვებულნი.

— მართლა, რა უცნაური ხმა გამოდის! — გამოერკვა დანარჩენებზე უფრო ადრე ოთარი, რომელსაც ახლა სახეზე ღიმილი უთამაშებდა და სინარულისაგან თვალები უბრწყინავდა.

— სწორედ უცნაური ხმაა! — დაადასტურა თორნიკემ სერიოზულად.

— უცნაური?! — შეეკითხა მეგობრებს იოთამ. მას შიშ-შერეული გაკვირვება ჯერ კიდევ არ მოშორებოდა. — უცნაურიო, ამბობთ თქვენ?.. მე კი მგონია, ყარამანი თავიდან ბოლომდის მართალია, და მისი აზრი სრულიად გამართლებული! ეს ხმა სწორედ იქიდან არის! — ეს „იქიდან“ ისე წარმოასტევა, იოთამმა, თითქო ყარამანის საიდუმლოებათა საცავი მისთვის ნაცნობი ყოფილიყო.

როცა კი მეგობრები მოვიდნენ ჭასთან და შიგ ჩაიხედეს, დიდ ხანს უცქეროდნენ ისინი უსიტყვოდ ერთმანეთს. ყარამანი კიდევ გახარებული სახით მოღიპარი შესცქეროდა თავის მეგობრებს.

— „უთუოდ ამათაც იგივე ენიშნებათ, რაც მე მენიშნა“, ამბობდა იგი გულში და წინასწარ განიცდიდა გამარჯვების სინარულს.

დიდ ხანს უსმენდნენ ოთხივე საიდუმლო ხმას. მერმე ყარამანმა მოჰკიდა ხელი თოკს და მოხსნა იგი კლდეს.

— აი, მეოცდახუთე ადღზე რაც მოხდეს, იმას კარგად დააკვირდით! — სთქვა მან და თოკი ცოტაზე ჩაუშვა ჭაში და მერმე ამოსწია. შეინძრა თოკი, თითქო ვიღამაც შეაქანაო და უმაღლვე მიწყდა ხმა, რომელიც თვალისდახამამებაზე ისევე გაისმა.

— მე ვამბობ, — ბეჯითად განაცხადა ყარამანმა, — რომ სწორედ იმ ადგილას ქვა უხვევს მეორე ეხისკენ, ხოლო იგი არ არის ის მიმართულება, რომელიც ჩვენ გვინტერესებს. იქვე უნდა იყოს სხვა გზა, რომლითაც ხმა მიმდინარეობს. მე მგონია, იგი ძალიან იწრო უნდა იყოს და ჰორიზონტალურად უნდა მიდიოდეს. ყოველ შემთხვევაში დროა ჩავიდეთ და ვნახოთ! — ამ სიტყვებით ამოსწია თოკი და ქვაც ამოიღო.

— პირველად მე ჩავალ, მეგობრებო! თუ სავალი კარგი იქნა, დაგიძახებთ და თქვენ მომყევით. — უთხრა ყარამანმა მეგობრებს

— ეს შეუძლებელია! ყველანი უნდა ჩავიდეთ! — განაცხადა პროტესტი ოთარმა.

— ასეთია ჩვენი წესი, ბიძია ყარამან! — სთქვა იოთამამაც.

— სხვანაირად არ იქნება! — დაასრულა თორნიკემ.

დასთანხმდა ყარამანი. გახსნეს ხურჯინი და ხელსაწყო ამოალავეს. ფარნები აანთეს. რკინის წვეტიანი მოკლე ჯოხებით შეიარაღდნენ. აიღეს თოკი, მოაცილეს ქვა და წელზე შემოირტყეს ერთი თავიდან რიგ-რიგად: ჯერ ყარამანმა, მერმე თორნიკემ, შემდეგ ოთარმა და სულ ბოლოს იოთამმა. მეორე თავი კი მაგრად მიაბეს იქვე ამართულ კლდეზე გარშემო რამდენჯერმე შემოვლებით. ყარამანმა ხელში დაიჭირა ერთი ფარანი, მეორე იოთამს მისცა, ლომი კი თორნიკეს ხელდა.

— მე მგონია, ჯერ დავათვალიეროთ მხოლოდ გვირაბი და დაახლოებით გამოვარკვიოთ, რა დაგვეკირდება! ლომი იქნება, არ იქნეს საჭირო და რად დავიმძიმოთ თავი! — სთქვა ოთარმა. — ახლა ფარნების ჩეტი არაფერი არ გვინდა ჩემი აზრით!

— მართალია! — სთქვეს თორნიკემ და იოთამმა. ამაზე ყარამანიც დასთანხმდა და ლომი დანარჩენ ხელსაწყოს მიუმატეს ისევ.

— მაშ, ჯერ მხოლოდ დაზვერვა იყოს!.. — მხიარულად სთქვა ყარამანმა და პირველმა ჩაღვა ფეხი ჭის თავში.

მალე მთელი ტანით ჩავიდა იგი გვირაბში. ორი-სამი ნაბიჯის სიღრმეზე გვირაბის კედელზე ფეხის მისადგამის შეთხრა არ დასჭირებია. ქვიანი იყო გვირაბის დასაწყისი. ეს გა-

რემოება აუწყა კიდევაც მეგობრებს, რომლებიც რიგ რიგად მოსდევდნ ერთმანეთს და ასე ჩადიოდნ ქაში. ყარამანი წინ მიდიოდა და, სადაც საქირო იყო, საფეხურებს სთხრიდა კედელში ჯოხით და თითოეულ შემთხვევაში აცნობებდა თორნიკეს, რომელიც აუწყებდა ოთარს, ეს კიდევ იოთამს გადასცემდა: საფეხურია შეთხრილი და არ ასცდლო.

კარგა ხანს იარეს მშვიდობით. ყარამანს სულ იქითკენ ექირა გულისყური, სადაც უნდა ყოფილიყო მეოცდახუთე აღლის სიღრმე, რომ იქ შემდგარიყო. ამისთვის ყოველ ჩადგმულ ნაბიჯს ანგარიშობდა. ისიც იყო მიუახლოვდა ამ ადგილს და გაათრთხილა კიდევ მეგობრები. აქ უფრო მკაფიოდ ესმოდათ ჩამავალი ხმა. მაკრამ უცებ, როცა ყარამანმა მეოცდახუთე ნაბიჯი მოიცვალა, იგრძნო, რომ რალაცამ შეაქანა, ვერ მოასწრო თავის შემაგრება, მოუხსნლტა საფეხურში შედგმული ფეხი და დაქანდა ძირს. ის-ღა მოასწრო, რომ დაიყვირა:

— 'მესდექით! მაგრად! — და მიეჯახა ძირს კედელს, რომლის ხაზი ამ ადგილს სამხრეთისკენ უხვევდა. აქვე გაკვირვებით შენიშნა ყარამანმა, რომ ხმა უკვე აღარ ესმოდა. საშინლად გააოცა ამ გარემოებამ. ამისთვის არ ეცალა გადაჩეხილს, მაგრამ შეგნების რომელსაღაც სიღრმეში კიდევაც ეწყინა და კიდევაც გაუხარდა ეს. „სწორია ჩემი მიხვედრა“, ჩაესახა მას თავში.

— მაგრად დადექით! ყარამანი გადიჩეხა! იყვირა ამ ღროს თორნიკემ და მთელი ძალღონით მიაჭიდა ფეხები საფეხურებს.

— გამაგრდი! — გაისმა ახლა ოთარის ხმა, რომელსაც იმავე წამს იოთამისამ უპასუხა:

— არ შეშინდეთ!

ყარამანმა ფეხი ვერ მოიმაგრა იმ ადგილზე სადაც დაეცა. კედლის ხაზი აქაც დაქანებული იყო, მაგრამ მხოლოდ არა პირდაპირად, როგორც აქამდის. ვერც ხელები მოჰკიდა ყარამანმა რასმე. თუ არა თოკი, სულ ბოლომდის ჩაიჩეხებოდა. იგი გრძნობდა, რომ მეგობრებზე იყო დაკიდებული. თავში გაუელფა, რომ თუ თავს ვერ შეიმაგრებდა და ვერ დადგებოდა, მათაც გადაჩეხავდა. ამის მოაზრების უმალვე წაავლო ხელი მობმულ თოკს და შეხსნა დაუწყა.

— ცოტა ხანს გამაგრდით, მეგობრებო! ცოტა ხანს! — ყვიროდა იგი და თოკს იხსნიდა. — აქეთ სვლა საჭირო აღარ არის... მანდ დარჩით!.. ხმა მეოცდახუთე აღლოზე წყდება... სამუშაო იქ არის!.. — ეს სთქვა და თოკიც გახსნა. გახსნილ-თანავე დაქანდა ძირს.

— მოგჯა ყარამანი!.. ყარამანი თოკს მოგჯა! — იყვირა თორნიკემ, რომელმაც პირველმა იგრძნო ყარამანის სიმძიმისაგან გათავისუფლება.

— დაიღუპა ყარამანი!.. — გაისმა ოთარის შეშინებული ხმა.

— არ შეშინდეთ, ხალხო! — დაჰყვიროდა ზემოდან იოთამი მეგობრებს.

ძმად ნათესავებმა არ იცოდენ, რა ექნათ.

ყარამანი კი მოსრილობდა ძირს სწრაფად დაქანებული. ქამარზე დაკიდებული ფარანი დაქრობოდა. ჯოხი ეჭირა ხელში და ცდილობდა, შეერქო იგი სადმე მოხერხებულად და მით თავი შეემაგრებინა. მაგრამ იწროებში ვერ მოეხერხებინა. ისიც იყო შეურიგდა ბედს და იმაზე ფიქრობდა, რომ მსუბუქად დაცემულიყო ძირს, მე-

ორე ეხის იატაკზე, რომ მოულოდნელად გადატყდა დაქანების ხაზი და ყარამანის სვლამ სხვა მიმართულება მიიღო. ახლა აქ ქარმაც შემობერა, აზრის დატრიალება ვერ მოასწრო, რათა გამორკვეულიყო, რომ მთელი ტანით რალაცა მაგარს ზედ პირდაპირ შეეჯახა. უმალვე გაირღვა ეს მაგარი. თითქო კარი გაღებულისყო, და სინათლე ეცა ყარამანს თვალებში. იმავე წამს სწორ მიწაზე ბრავგანი მოადინა მან. მყისვე მოესმა, რომ კარი ისევ შრიალით დაიხურა.

თავი წამოსწია. მიიხედ-მოიხედა. თუმცა მთელი ტანი სტკივოდა და ერთიანად დაგლეჯილივით გრძნობდა თავს, მაგრამ ცნობა მაინც უჭრიდა და ერთი მიხედვ-მოხედვისთანავე ჩაილაპარაკა:

— ეხი ნუმერი პირველი!

ახლა ზევით ჰერზე აიხედა. „ნეტავი მართლა თუ დაიხურა გარღვეული ჰერიო“. ჰერი მართლა დახურული აღმოჩნდა და არ ეტყობოდა სრულიად, რომ მასზე კარი ან საარკმელი რამ ყოფილიყო.

ყარამანმა ისევ დახარა თავი და ასე დარჩა უძრავად.

VIII.

ძმად ნაფიცი ყმაწვილები მცირე ხანს დაიბნენ, მაგრამ მალე გამოვერკვიენ. ოთარის წინადადება იყო გზის გაგრძელება, რაც უნდა დამართოდათ მაინც.

— თოკი მაგრად არის მიბმული კლდეზე და არაფერი დაგვიშავდება, კიდევაც რომ გადავიჩეხოთ. ოლონდ მაგრა უნდა ჩავკიდოთ ხელები და წელზედაც კიდევ მაგრად შევნასკვოთ.— ამბობდა იგი, როცა იოთამი რამდენსამე ნაბიჯზე დაეშვა ძირს ანთებული ფარნით, ხოლო თორნიკე ცოტაზე ამოვიდა მალლა და ამნაირად სამნივე ერთ ადგილას შეჯგუფდნენ. ყველა თანახმა იყო ოთარის წინადადებისა. ყარამანის მიერ მიტოვებული თოკის ნაწილიც მოიზიდეს და ისიც შემოირტყეს წელზე, იოთამმა ფარანი გადასცა თორნიკეს, რომელიც პარველი მიდიოდა, და ამ სახით ჩაეშვენ ძირს. ერთმანეთისაგან ახლოს მიდიოდნენ. ისე ფრთხილად სდგამდნენ ნაბიჯს, რომ თუ არა გარეშე დაბრკოლება, სრულიად დაიმე-

დებულნი მიდიოდენ. თორნიკე გულმოდგინედ და აუჩქარებლად სთხრიდა ფეხის შესადგამს კედელზე. მეგობრებს ახლა ყარამანის ბედი ლა აინტერესებდათ.

სწორედ იმ ადგილას, სადაც რაღამაც ყარამანი შეაქანა და გადაიჩნა, თორნიკესაც მოუსხლტა ფეხი. სრულიად მოულოდნელად შექანდა იგი და თავის შემაგრება ვერ მოასწორო, რომ ძირს ჩაქანდა და თოკზე დაეკიდა.

ოთარი და იოთამი ყოველ შემთხვევისათვის მომზადებული იყვნენ.

— გამაგრდით! გადვიჩხე!— იყვირა თორნიკემ და ფეხის ან ხელის მისაყრდნობელს დაუწყო ძებნა. ბედზე ფარანი არ გაჰქრობია და ზემოდან მეგობრები ხელადღენ მის ლანდს!

— სრულიად არაფერი გიჭირს, თორნიკე! ოღონდ არ შეგეშინდეს და თოკს ჩასტიდე ორივე ხელი!— ამხნევებდა მეგობარს ოთარი.

— ფრთხილად მანდ!.. იცოდეთ, რაღამაც შემაქანა და კედელს მომწყვიტა... იცით, აქ ხმა აღარ ისმის!.. თქვენთან?— ეკითხებოდა თორნიკე მეგობრებს.

— ჩვენთან კი! ხალხო, როგორ სჯობია... ამოვიყვანოთ თორნიკე, თუ ჩვენც დავეშვათ?— ამბობდა ოთარი.

— შეჩერდეს რაზედმე მანდ თორნიკე და ჩვენ დავეშვათ!— ყვიროდა ზემოდან იოთამი. — გვირაბი ხომ გრძელდება და გადასახეჩი ხომ არა აქვს მანდ?

— გრძელდება... მაგრამ აქ უხვევს მცირეოდენ... გადასახეჩი არ უნდა იყოს. კედელია ჩემს გარშემო!— აძლევდა პასუხს თორნიკე. ბოლოს მან ფეხის შესადგამელი იშოვნა. ისარგებლა ამით და ჯოხით შესთხარა მცირეოდენ ერთი მხრით, მერე მეორე მხრით და დადგა.

— ყოჩაღ, თორნიკე! დადექი ხომ?— მოუწონა ოთარმა.

— კი! ახლა არა მიშავს!—

— მაშ, ახლა შენ დაეშვი, ოთარ! მე აქ მაგრად ვარ და თუ გადაიჩხე, ფიქრი ნუ გაქვს, დაგიჭერ სულ ადვილად!— უთხრა იოთამმა ოთარს.

— ოთარმა ჩადგა ნაბიჯი. მაგრამ შექანდა და ჩავარდა.

— ნუ გეშინია!— უმაღლე მიაყვირა მას იოთამმა, რომელმაც იგრძნო ეს თოკის საშინელი და უცები დაქიმვით.

ოთარს იმდენად არ გასჭირებია. თოკზე დაკიდებისთანავე იგი ერთი ფეხით სწვდა თორნიკეს მხარს, რომელზედაც შემაგრდა.

— დაუშვი თოკი, იოთამ! მე ვდგავარ! — შესძახა მან იოთამს, რომელმაც დაუშვა თოკი ტანის დაწვეით. თორნიკემ ამოოჭრა საფეხური ოთარს და შესდგა მაზე. თორნიკე და ოთარი ახლა ერთად იდგნენ და გვირახს სრულად ავსებდნენ ტანით.

— ახლა შენი რიგია, იოთამ! წამოდი, აქა ვართ... ხმა მანდა წყდება სწორედ და აქ აღარ არის... ალბად იქ რაღაცა უნდა იყოს... მაინც წამოდი, აქ დაგიჭერთ! — ეუბნებოდა იოთამს ოთარი.

იოთამს არ დაუყოვნებია. დაეშვა ძირს. უცნაურ ადგილას ესეც მოწყდა და ზედ თავზე აკი დაეცა მეგობრებს. ამან დიდი სიცილი გამოიწვია და ოხუნჯობა ამხანაგებს შორის. უცნაურად გაისმოდა მათი ხმა ამ ჯურღმულში. თუ არა ყარამანის ამბავის არ ცოდნა და ამაზე დიდი დამწუხრება, იოთამის ოხუნჯობა სულ დავიწყებდა მეგობრებს, თუ რა გაჭირვებაში იმყოფებოდნენ.

მალე დაეწყვენ ისევ და გზა განაგრძეს. ახლა უფრო ადვილი სასიარულო იყო, რადგანაც გვირახის კედელი ირიბად იყო დაქაებული აქედან და თორნიკეს საფეხურების ამოჭრა უადვილდებოდა.

ოთარი განსაკუთრებით სწუხდა, რომ ყარამანის კვალი კიდევ არსად ჩანდა და თავის წუხილს ხშირად უზიარებდა მეგობრებს. იოთამი კი არწმუნებდა მას, რომ ყარამანი მოსვენებული და სრულიად უვნებელი დახედებოდა მათ მეორე ეხში, რომელშიც ჩადიოდა მათი გვირახი.

ბევრი იარეს, თუ ცოტა იარეს, თვალი მოჰკრეს ქვევიდან ამომავალ სინათლეს. გაუხარდათ, სამშვიდობოს ვართო და სვლა დააჩქარეს. მალე მიადგენ გვირახის ბოლოს, საიდანაც თორნიკემ დაინახა მეორე ეხის იატაკი. აქ თოკიც გათავებულიყო. ჩაიხედა შიგ, შეიხსნა წელზე თოკი და ჩამოხტა.

— ყარამან! — დაიძახა მან და მიიხედ-მოიხედა. მაგრამ ყარამანი აღარსად იყო.

— არ არის ყარამანი? — შეეკითხა მას ჩამომხტარმა ოთარმა მოუთმენელი ხმით.

— სად არის ყარამანი? — მიმართა ახლა ორსავე მათმა მომდევნო იოთამმა.

— ალბად გარედ გავიდოდა! — სთქვეს სამთავე და მიაშურეს ეხის გასავალს. გავიდენ ჰაერზე. მიიხედეს, მოიხედეს — ყარამანი არ ჩანდა.

— ყარამან! — დაჰკივლა მაშინ ოთარმა. — ყარამან, უუჰი! ყარამანი ამ დროს პირველი ეხის კარიდან გამოდიოდა. კოჭლობდა იგი და ეხის კედელზე მიყრდნობით ნელა მოდიოდა. ძახილს რომ ყური მოჰკრა, ვერ მოითმინა და გასძახა:

— აქა ვარ! აქა!

მეგობრებმა დაინახეს იგი. ერთი შესძახეს სიხარულით: „გაუმარჯოს ჩვენს ყარამანს!“ და მისკენ გაიქცენ.

— რა კარგია, შეიღებო, რომ არ გამომყოლიხართ და დროზე ამოსულხართ ამ უცნაურ გვირაბიდან, თორემ თქვენც ჩემსავით დაიმტვრევოდით... მეორე ეხში მეძებდით, ალბად; მაგრამ მე კი პირველში მოხვდით სრულიად მოულოდნელად. ამ შემთხვევაში მოვტყუვდი, მეგობრებო: ის გვირაბი თურმე პირველ ეხში ჩადის და არა მეორეში...

— როგორ თუ პირველში? — გაიკვირა ოთარმა — აკი ჩვენ მეორეში მოხვდით!!

— როგორ თუ მეორეში მოხვდით? — გაკვირვებისაგან თვალები გაუფართოვდა ყარამანს.

— შენ რომ ჩავარდი, ყარამან, — აუხსნა იოთამმა მას, ჩვენ უკან კი არ დავბრუნებულვართ, არამედ განვაგრძოთ გზა. ყველანი მოვწყდით იმ ადგილას, საიდანაც შენ გადაიხეხე, მაგრამ ერთმანეთი შევამაგრეთ. მერმე დაგყვეით გვირაბს პირდაპირ და, ესეცაა, მეორე ეხში რომ ამოვყავით თავი:

— მეორეში? — არ სჯეროდა ყარამანს.

— მაშ, რომელში, როცა სხვა გზა იქ არ იყო? — კითხულობდა ოთარი და გაცხებით შესცქეროდა ბიძიას, რატომ არის დაბნეული.

— მე კი პირველში ჩამოვარდი, მეგობრებო! — განაცხადა ყარამანმა. მის ხმას მისტიური კილო დაჰკრავდა. ერთ ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა.

— მოდით! რა გაჩვენოთ! — დაარღვია ისევ ყარამანმა სიჩუმე და შებრუნდა პირველში.

— აბა, თუ მიხვდებით, საიდან ჩამოვარდი! გეტყვით კი, რომ ამ ჭერიდან ჩამოვარდი, დანარჩენი კი თქვენ მიხვდით — უთხრა ძმად ნათიციებს ყარამანმა და ეხის ჭერს შეახედა.

— აბა, რას ამბობ, ძია ყარამან! — სწუხდა ოთარი, რომელსაც უცნაური ლაპარაკის გარდა ყარამანის გაფითრებული სახე და გაოცებული თვალები ეჭვს უძრავდენ, ჭკუაზე ხომ არ შეშლილა ბიძაო. — როგორ იქნება აქედან ჩამოვარდნა, როცა ეხი ჭვის ჭერთაა აქ დახურული და ჭუჭრუტანაც კი არსად ჩანს!

— შენ ცდები, ყარამან! ის ეხი მეორე იქნებოდა და შენ მერმე აქ, პირველში, შემოხვიდოდი! — არწმუნებდა ახლა იოთამი ყარამანს.

— საიდუმლოებაც სწორედ ამაშია, მეგობრებო! ეს მეორე საიდუმლოებაც ჩემ მიერ აღმოჩენილი! აი, თქვენც ნახეთ, თუ არ გჯერათ! — და ამ სიტყვებით ასწვდა ყარამანი ჭერს ჯოხით, შეარქვა ერთ ადგილას, შეატრიალა შიგ და შემდეგ უცბად მოსწია თავისკენ. — ძმად ნათიციების გაოცება აუწვრელი იყო, როცა ჭერი გაიღვა, თითქოს კარი გაღებულიყო, შეაშრიალა ჰაერი, შავი ჯურღმული გამოაჩინა, და ისევ ავტომატიურად დაიხურა.

— აი, საიდან ჩამოვარდი! — სთქვა ყარამანმა და გადახედა მეგობრებს. ამათ გაოცებას შიშიც დამატებოდა და ასეთი სახით ხან ჭერს შესცქეროდნენ ისინი, ხან კი ყარამანს!..

IX.

იმ დღეს მეტი აღარ უმუშავიათ ნატახტარზე. ნასადილევს ყარამანს დაეძინა. იგი არეულივით იყო, სანამ დაიძინებდა. დუმდა სულ და ეტყობოდა, ვერ სცილდებოდა აზრით მის მიერ აღმოჩენილი გვირაბის საიდუმლოებათ.

დიდ ხანს ეძინა ყარამანს. როცა გამოეღვიძა, მოიხმო ძმადნათიციები და განუცხადა:

— მეგობრებო, მე ახლა კარგადა ვარ. ჩემი ახალი გეგმა ნატახტარისა არ ვარგა. სწორი არ არის. საქმე ისაა, რომ

ჯერ კიდევ დანამდვილებით არ შეიძლება იმის თქმა, თუ რას შეიცავს ნატანტარი შიგნით. მაგრამ ჩემი მთავარი ვარაუდი მეოცდახუთე ადლის სიღრმის შესახებ უთუოდ გამართლდება. არ ვიცი მხოლოდ და ვერაფერიც ვერ მომიაზრებია იმ მეორე მიმართულების შესახებ, რომელმაც უცნაურად მოძრავი ქერით მე პირველ ეხში შემიყვანა. დილას კვლავ უნდა შევეუდგეთ მუშაობას. უპირველესად, როგორმე უნდა გამოვიკვლიოთ მეოცდახუთე ადლის საიდუმლოება...

— მე ამის საშუალება უკვე გამოვიგონე, ძია! — სთქვა ოთარმა. — ჩვენ რომ თოკის კიბე გვაქვს, ოცადლიანია. შენ რომ გეძინა, ჩვენ მას კიდევ ათი სათფხუთი გავუკეთეთ და ახლა გვაქვს დაახლოებით 26—27 ადლიანი კიბე. ჩაუშვათ იგი გვირაბში და მივადგეთ იმ უცნაურ ადგილს. შენ როგორ გგონია, რადგანაც დაღლილი ხარ და ფეხი გტკივა, ჩვენ სამი წავალთ ამ საღამოსვე და შიგ ჩავეშვებით კიბით. ვნახავთ, რა ამბავია, და მერე შენ ვიამბობთ. ხვალ დილას შენც ჩახვალ!

— კი, ძია ყარამან! — განაგრძო იოთამმა. — ჯინი გვეჭირს იმ მეოცდახუთე ადლის სიღრმისა, რომ ასე დაგვამარცხა ამ დილას, და ვერ ვითმენთ! ლამის არის, ამაღამ არც დაგვეძინოს.

— ჩვენ მხოლოდ გავიგებთ, რა ხდება იქ იმისთანა, რომ ხმა წყდება და კაციც ვერ დგება მის ახლო. ეს, მგონი, შეგვიძლია! — სთქვა თორნიკემ.

თოკის კიბეზე მეც ვფიქრობდი და დიდი საქმე გავიკეთებიათ. რაც შეეხება თქვენს წასვლას, ახლა გვიანაც არის და უჩემობა ნუ გინდათ, მეგობრებო! დილას განვაგრძოთ მუშაობა. მე კიდევ რაღაცას ვფიქრობ და არ დამიმთავრებია ფიქრი. იცოდეთ, ამასაც მნიშვნელობა აქვს. ესეც არ იყოს, დასვენება გჭირიათ, ხალხო, და ნატანტარი ხომ არსად არ მიდის! — ეუბნებოდა ყარამანი მეგობრებს.

ძმათ ნათიცებს ეგონათ, რომ არ დაეძინებოდათ, მაგრამ, როგორც კი მიდევს თავი ბალიშს ნავაშმევს, მაშინვე დაეძინათ. მათი ახალგაზრდა სხეული არა გრძნობდა, თორემ დაღლილები იყვნენ დიდად დღის განცდებისაგან.

დიდ ხანს არ დასძინებია კი ყარამანს. იგი შუალამემდი ნაბიჯით დადიოდა აივანზე და სულ ნატახტარზე ფიქრობდა ხშირად შედგებოდა ხოლმე და ხმამაღლა შეეკამათებოდა თავის თავს. აზრი აწუხებდა რომელიღაც და ვერ გამოეთქვა იგი.

შორს, ძალიან შორს კი მიდიოდა მისი აზრი. ისტორიას არ ჰქონდა ცნობები ნატახტარის შესახებ, ეს ძალიან

აბრკოლებდა ყარამანს. ხოლო ამ უბანში მდებარე შესანიშნავი ადგილები, როგორც იყვნენ ხეთიანი, ნათუბარი და სხ. იქვს ბადებდა მასში, რომ ნატახტარი, შეიძლება, იმ დროინდელი ამბების შემცველი იყოს, როცა ქართველი ტომები პირველად შემოდოდნ აწინდელ ამიერკავკასიაში და აქ მკვდრდებოდნ.

ან, იქნება, იგი სულ არ იყოს ქართველთა მოდგმის ხალხის მიერ ნაშენი და ეკუთვნოდეს იმათ, რომლებმაც ადგილი დაგვიტემს აქ...

ბევრი აზრი უტრიალებდა თავში ყარამანს, მაგრამ ვერცერთზე ვერ შეჩერებულყო. ყოველ შემთხვევაში ერთში კი იყო იგი დარწმუნებული: სახელდობრ იმაში, რომ ნატახტარში რაღაცა ისეთი რამ არის დაცული, რაც სრულიად ახალსა

და ჯერ მიუგნებელს ეტყვის ქართველების ისტორიულ მეცნიერებას.

ეს რწმენა დიდ ძალას ჰმატებდა ყარამანს, იგი ამაყად გრძნობდა თავს, რომ პირველმა შეალო ასეთი საიდუმლოების კარები.

შუა ღამეზე გადასული იყო, როცა ათასი გრძნობით და ფიქრით აფორიაქებული ყარამანი თავის საწოლს ოთახში შევიდა და დაწვა.

X.

დილა აღრიან უკვე ნატახტრის თავზე იყვნენ მეგობრები და გვირაბში ჩასასვლელად ემზადებოდნენ. თოკის კიბე უკვე ჩამოეშვათ და ახლა თვითონაც ეწყობოდნენ. გარდა ხელსაწყოსი ამ რიგობაზე საგზალიც მოეტანათ და რამდენიმე შუშა წამალიც წამოეღოთ, ზოგი სასუნებელი და ზოგიც რა.

მუშაობის წარმოება ასეთი გეგმით გადაეწყვეტათ: ჯერ ყარამანი და თორნიკე უნდა ჩასულიყვნენ გვირაბში. ჩეტანათ ლომი, ხელოს ბარი, ნაჯახი და სხ. მეოცდახუთე ადლის სიღრმეზე ღრმად შეეთხარათ კედელი, რის შემდეგ ოთარი და იოთამიც მიეშველებოდნენ.

ასეც მოიქცნენ. ვიდრე ოცდახუთი ადლის სიღრმეზე დაეშვებოდა, ყარამანი შეჩერდა. სახელდახელოდ გააკეთა ორი საფეხური აქეთ-იქით კედელზე და შესდგა ფეხები, ხოლო ზურგით კედელს მიებჯინა. მის მიერ გათავისუფლებულ თოკის კიბის საფეხურზე დაეშვა თორნიკე, რომელსაც ყარამანმა გადასცა თავისი ფარანი და ლომი. თვითონ კარგა დაკვირვებით დაათვალიერა გვირაბის კედელი ყოველი მხრით. აღმოჩნდა, რომ იქ, სადაც გუშინ ფეხები დაუსხლტა მეგობრებს, სხვა ნივთიერებისაგან შესდგებოდა კედელი და ფარანის სინათლეზე ისეთს ფერს გამოსცემდა, რომ იგი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ყოფილიყო არც ქვისაგან და არც თიხისაგან. ამ გარემოებით გაკვირვებულმა ყარამანმა გამოართვა ლომი თორნიკეს, დაიხარა, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, და მისი ერთი თავით სწვდა იმ ადგილს. რკინის მიკარების-

თანავე უცნაურმა კედელმა წკრიალა ხმა გამოსცა და ლომი შექანებით უკუაგდო.

— ჰმ!..— ჩაილაპარაკა ყარამანმა და ახლა უფრო მაგარი მოქნევით სწვდა ლომით კედელს. იგივე განმეორდა ახლაც, რაც პირველ შემთხვევაში, იმ განსხვავებით მხოლოდ, რომ კედელმა ლომი ახლა უფრო ძლიერად უკუაგდო.

— გესმის, თორნიკე! იგი სწორედ ის ადგილია, რომელიც ჩვენ გვინტერესებს! წარმოიდგინე, ჩემი ხელი ისე გრძნობს, თითქო მაგარ დარტყმაზე იქ კარი გაიღება, უნდა ვცადო კიდევ! ჩემი აზრით პირველი ეხის შემთხვევა აქაც უნდა განმეორდეს.

ამ სიტყვებით შესწორდა ყარამანი, მოიმარჯვა მთელი ტანი და მთელი ღონით მოუქნია ლომი კედელს. ჯერ დაიწკრიალა კედელმა, მერმე ისე ჩაიშრ-ჩაიხრიალა, რომ ყურთა სმენა აღარ იყო.

— გესმის?— ჰკითხა თორნიკეს ყარამანმა.

— რალაცა ვაირღვა და ჩაიქცა, მგონია!— უპასუხა მან.

ხმაურობამ მალლა ოთარი და იოთამიც გააკვირვა. ეს რალაცას კი უნდა ნიშნავდეს, სთქვეს მათ და ოთარმა მთელი ხმით ჩასძახა გვირაბში:

— ხალხო, რა ამბავია? ხომ არ ჩამოვიდეთ?.. ხმა გავვეცი!

— არაფერია! მანდ იყავით ჯერ კიდევ!— ამოსძახა მათ თორნიკემ.

ხმაურობა რომ მიწყდა, საკვირველი სიჩუმე ჩამოვარდა. არაფერი არ ისმოდა. ის საიდუმლო ხმაც მიწყდა, რომელიც ასე განუწყვეტლად გაისმოდა გვირაბის აღმოჩენის წამიდან და ასე შეზავებული იყო თვით მთელ ამ უცნაურ ადგილთან.

კიდევ დაიხარა ყარამანი და თვალები მიაცივა იმ ადგილს. წინად რომ უცნაურმა ფერმა მიიქცია მისი ყურადღება, იგი ახლა აღარ იყო. კარგად დააკვირდა, კედელი შავად შედრმავებულიყო კარგა დიდ მანძილზე. ჟრუანტელმა დაუარა ყარამანს ტანში. აენტო. სწრაფად გაიმართა წელში.

— დაიჭირე ლომი, თორნიკე!— უთხრა მან უფრო ჩურ-

ჩუღით მეგობარს და როცა ხელი გაითავისუფლა, მყისვე წააგლო თოკის კიბის უკანასკნელ საფეხურს ხელები და ტანით კი მოწყდა იქაურობას.

— რას შერები, ყარამან?.. ჩაეარდი, თუ რა ამბავია? — დასძახა მას გაკვირვებულმა თორნიკემ, რომელმაც სიტყვის დამთავრებამდისაც კა შენიშნა, რომ ყარამანი აღარსად იყო: არც ხელებით ეკიდა კიბეზე და არც გვირბის კედლის გაყოლებზე იმყოფებოდა. უკვე მოემზადა დასაყვირებლად, რათა მალე ეცნობებია უბედურება, რომ ქვეშედან ხმა მოესმა:

— შიში ნუ გაქვს, თორნიკე! აქა ვარ!.. შენც შეგიძლია ახლა დაეშვა. კარი ღიაა და გზა თავისუფალი! — სრულად წყნარი, მაგრამ გამარჯვების კილოს დაკვრით ეუბნებოდა ყარამანი შეშინებულ თორნიკეს.

— სადა ხარ, რომ ვერა გხედავ?

— დაუშვი ცოტა ფარანი და შემხედავ!

— თორნიკემ მართლა დაუშვა ფარანი. მის განცვიფრებას საზღვარი არა ჰქონდა, როცა დაინახა, რომ ყარამანი თავისუფლად იდგა ოთხკუთხად ამოჭრილ საიდუმლო შესავალში და მისკენ მალიძარი იცქირებოდა.

სწრაფად დაეშვა იგი ძირს, მაგრამ ამ დროს რამდენჯერმე მაგრა შეინძრა მალლიდან თოკის კიბე.

— ჰეი! — დაიძახა თორნიკემ. — რას შერებით?

— ჰეი და ჰეი! ჩვენ მაშინ ხალხი არ ვყოფილვართ!.. დაიჭირეთ, შეიპყარით, თუ გადაყლაპეთ ის ხმა, რომ აღარ ისმის! — ჩამოდიოდა კიბეზე იოთამ და ისე ამბობდა, თითქო ჯავრობდა და ოხუნჯობდა ერთსა და იმავე დროს ოთარს და იოთამს ვერ მოეთმინათ და ხმის დაკარგვის თანავე გადაეწყვიტათ ჩასულიყვნენ გვირაბში.

— ჩვენც მოვდივართ, მაშ... თუ გინდათ, თქვენ აღით მალლა და გვიყარაულეთ! — ნაწყენი კილოთი ლაპარაკობდა და გზა და გზა ოთარიც მისდევდა.

— მოდი, მოდი, მეგობრებო!.. ჩვენ კი არა, აქ ათასი კაციც დაეტევა... მოდი, მოდი და თქვენი თვალით დაინახეთ, რა ამბავია! — ბედნიერი ხმით ეუბნებოდა ყარამანი

(დასასრული იქნება).

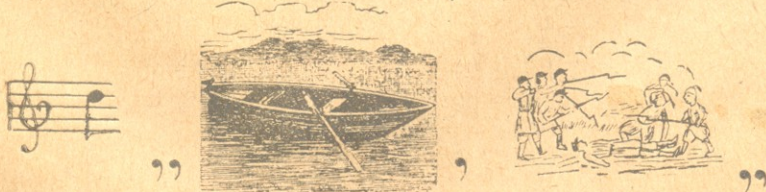
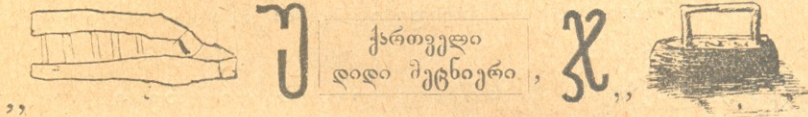
ლ. ქიაჩელი.

გასართობი

რ ე ზ უ ს ი

(წარმოდგენილი გოგის პრადეკტანიშვილისაგან)

77

უ

ს

ახსნა

1—2 მოთავსებულ შარადების გამოცანათ — თავსატეხის და რებუსის ახსნა.

რებუსების — 1. მჭვრელაზი, 2. სამზარეულო, 3. გერმანეთი.
შუბი ძველებური ხარალია.

განათლების სახალხო კომისარიატის სოციალურ
აღზრდის მთავარმართველობის სალიტერატურო
სამხატვრო სექციის ხელმძღვანელობით გამოცემულ
წიგნების სია:

(ფასები ჩერვონცებით).

	ფასი
1. „ნაკადული“ 1921 წ. №№ 1922 წ. №№ თითო წიგ. 15 კ.	15 კ.
2. „ჯეჯილი“ 1921 წ. 1922 წ. №№ „ „ 25 „	25 „
3. „ნორჩი ძალა“, — კრებული 15 „	15 „
4. „სამი ამბავი“, — შიო მღვიმელისა 10 „	10 „
5. „კოკროქინა“, — დ. დონდუასი. 10 „	10 „
6. „ბელა ბეკეკა“ „ „ 10 „	10 „
7. „შემოდგომა“, ფერად-სურათებიანი წიგნი 70 „	70 „
8. „დედაბერი, ტურა და მელია კუდი გრძელია“. 50 „	50 „
9. „ბავშვებს“, — ლექსები გ. ქუჩიშვილისა. 20 „	20 „
10. „ტყის ზღაპარი“, — მამინ სიბირიაკისა, თარგ. 20 „	20 „
11. „ტყის სურათები“, შიო მღვიმელისა 25 „	25 „
12. „ჭიანჭველს საოცარი თავგადასავალი“ 30 „	30 „
13. „თავისუფალ ბავშვთა სიმღერები“ 2 „	2 „
14. „ქართული მოძრავი თამაშობანი“ 80 „	80 „
15. „ტროადის ომი“, — ალ. მიქაბერიძისა 80 „	80 „
16. „ივანე-არაკნი“, — ალ. მირიანაშვილისა 30 „	30 „
17. „საბავშვო პიესათა კრებული“ 70 „	70 „
18. „ივანე სულელი“, — ზღაპარი. ლ. ტოლსტოისა 15 „	15 „
19. „ლურჯი ფრინველი“ 50 „	50 „
20. „ნაკადული“ 1923 წ. თითო № 25 „	25 „
21. „ჯეჯილი“ 1923 წ. თითო წიგნი 40 „	40 „
22. „ზამთარი“ — ფერადი სურათებით. 50 „	50 „
23. „უძველესი დროის ბავშვის თავგადასავალი“ 45 „	45 „
24. „როგორ იცავენ თავს ცხოველები მტრისაგან“ 25 „	25 „

1923 წ.

მიიღება ხელის მოწერა საემბროვილო დასურათებულ
ქურნალებზე:

მოზრდილ. „**გ ე ზ ი ლ ი**“ მე-XXXIV წ.

კამოდის ორ თვეში ერთსეულ.

მცირეწლოვ. „**ნაკადული**“ მე-XIX წ.

კამოდის ყოველთვიურად.

ქურნალი ვამოდის განათლების სახალხო კომისარიატის სოციალურ აღზრდის მთავარმართველობის სალიტერატურო სამსახურთ სექციის ხელმძღვანელობით.

ხელის მოწერა მიიღება თვიურად.

ცალკე „**ჯეჯილი**“ 40 კ.

„**ნაკადული**“ 25 კ.

ქალაქ გარედ ვაგზავენა ხელის მოწერის ხარჯზე.

მისამართი: ტფილისი, ლორის-მელიქოვის ქუჩა, № 5, განათლების სახალხო კომისარიატი, „ნაკადულისა“ და „ჯეჯილის“ რედაქცია.

რედაქციაშივე შეიძლება სიაში ჩამოთვლილ წიგნების შეძენაც.

რედაქტორი—სარედაქციო კოლეგია.